

**GRÓF KLEBELSBERG KUNO
POLITIKAI HITVALLÁSA**

AZ ATHENAEUM KIADÁSA BUDAPEST, 1935

TARTALOM

A MAGYAR MULT.
A MAGYARSÁG MEGÚJHODÁSI KÉPESSÉGE.
KATASZTRÓFÁK NEMZETE.
PESSZIMIZMUS.
OPTIMIZMUS.
NEMZETI ERÉNYEINK.
NEMZETI HIBÁINK.
A VÁLSÁGOS KOR VESZEDELME.
A VISZONYOK MEGNÖVEKEDÉSE A POLITIKÁBAN.
AZ ÉRTELMISÉG HIVATÁSA.
AZ ÉLET GYÖKVNÁSA TERVEINKBŐL.
ESZMÉNYEK.
ÚJ ÉLET- ÚJ IDEOLÓGIA.
A POLITIKAI GONDOLKODÁS ELMÉLYÍTÉSE.
A NAPI POLITIKA KICSINYESSÉGE.
A NEMZETI TALPRAÁLLÁS ÚTJA.
NACIONALIZMUS.
ÚJ ALKOTÓ, POZITÍV EMBERTÍPUST!
AKTÍV HAZAFISÁGOT!
TÖBB MUNKÁT!
NÉPBARÁT POLITIKA.
JOG ÉS KÖTELESSÉG.
NÉPSZAPORODÁS.
REFORMOK.
AZ EGYOLDALÚ POLITIKA.
A POLITIKAI FELELŐSSÉG.
ELVEK ERŐSZAKOLÁSA.
A POLITIKA ÉS AZ ÉLET.
MINISZTERI FELELŐSSÉG.
SZUKCESSZÍV SZOLIDARITÁS.
POLITIKAI IGAZSÁGOK.
TÚLZOTT POLITIKAI ÉRZÉKENYSÉG.
VIDÉKI METROPOLISOKAT.
VÁROSI POLITIKA.
VALLÁSPOLITIKA.
FELEKEZETI BÉKE.
NEMZETISÉGI KÉRDÉS.
NEMZETI PROPAGANDA.
SZABADSÁG.
SZERZÉS ÉS TAKARÉKOSSÁG.
MEGÉRTÉS.
A KULTÚRPOLITIKA MAI JELENTŐSÉGE.
A KULTÚRPOLITIKA A JÖVENDŐ GENERÁCIÓNAK DOLGOZIK.
KULTÚRDEFETIZMUS.
A KULTÚRPOLITIKA ANYAGI ESZKÖZEI.
KULTÚRPOLITIKAI CÉLKITŰZÉS.
NÉPMŰVELÉS ÉS MAGAS MŰVELTSÉG.
ELMÉLET ÉS GYAKORLAT.
AZ ISKOLA NEVELJEN AZ ÉLETRE.
NÉPMŰVELÉS.
A GYERMEK.

NŐNEVELÉS.
TESTNEVELÉS.
TUDOMÁNY, KUTATÁS.
TÖRTÉNELEM.
TUDOMÁNYOS SZERVEZÉS.
TEHETSÉGÁPOLÁS, SZAKEMBERKÉPZÉS.
KÜLFÖLDI KULTÚRKAPCSOLATOK.
SZELLEMI EGYÜTTMŰKÖDÉS.
MODERN NYELVTUDÁS.
KULTURÁLIS IGAZGATÁS.
ÖNKORMÁNYZAT.

Ez a kis könyv a kegyelet szülötte; a kiadó rója le vele kegyeletét gróf Klebelsberg Kuno iránt halálának harmadik évfordulóján, szétszórva az ő fenkölt gondolatainak virágait a magyar közönség milliói között.

Gróf Klebelsberg Kuno nem a beszéd, hanem a tett embere volt. Életét, cselekedeteit nem önös egyéni, nem is pártpolitikai szempontok irányították. Egy nagy gondolat hatotta át: munkálkodni, dolgozni akart nemzete és hazája előbbrevitelén, felvirágoztatásán, boldoggátételén. Hazaszeretete nem volt szóbafuló szentimentalizmus, nem szerette a szónokló, a frázisgyártó, nem a hazának, hanem a hazából élő hazafiságot. Trianon és a párizskörnyéki békékkal a világra szakadt dermesztő válság romboló erői, az általános elszegényedés és zsugorodás a hanyatlás veszedelmét festették lelki szemei elé. Szomorú korunknak ez ellen a sötét réme ellen küzdött erejének minden megfeszítésével, a kiválogatott munkatársak tudatosan, nagy gonddal kiépített szervezetével.

Ravasz László a Corvin-rendnek Klebelsberg elhunytja után tartott első ünnepi lakomáján mondott beszédében így jellemezte: »Klebelsberg a poros, olajos szerkezetben a konok acélrugó. Sohasem értettem mohó sietését, tervben és tettben való telhetetlenségét. Most már látom, hogy valami ösztön csilingelt benne: az idő rövid, magyar embernek sietni kell, mert századokat késtünk. 'Munkálkodjatok, míg nappal vagyon, mert eljő az éjszaka, mikor senki sem munkálkodhatik.' Összegyűjtötte és felgyűjtötte a mának minden olaját, kölcsönkérte és elégette a holnap olaját, mert ránszakadt tegnapok bús örökségét akarta elűzni. Minden vonalat kirajzolt, minden követ megmozdított s útnak indított romok és templomok közt kinyúlt alakja, mint egy modern magyar Palladioé. Lényének idegenségét az adta, hogy onnan jött, ahol a renaissance pápák, fejedelmek, mecénások a tevékenység és alkotás lázában égve építenek és újra építenek, kortársaikat kihasználva és lenézve s egyedül csak az utókor dicséretét szomjazva. Ő volt a legkonkrétabb, leggyakorlatibb s ugyanakkor a legnagyobb álmú magyar kultúrpolitikus... Tanítása az a szívós, elszánt munka, mely a természet könyörtelen konokságával dolgozik, mint a fecskébe szorított építő ösztön, mely Arany János szerint lerombolt fészket késő nyárban is újra kezdi rakni, még ha kora ősszel el is kell röppennie belőle. Ő is elröppent befejezetlen alkotásai közül, mint az Arany János fecskéje, nem azért, mert későn kezdte a fészekrakást, hanem azért, mert az ősz kegyetlenül korai volt.«

Abban a küzdelemben, amelyet azért folytatott, hogy a hanyatló kor veszedelmeit a nemzetről lehetőleg elhárítsa, az alkotó munka láza hevítette. Nagyon jól tudta azonban, hogy az egyén tevékenysége, még olyan élen álló vezetőhelyen is, a világválság romboló idején nem elég a szükséges védőgátak emelésére; hogy az egész nemzet tevékeny, megfeszített összefogására van szükség, amelyet viszont csak egységes közszellem, határozottan kialakult meggyőződés teremthet meg.

Ezért vette kezébe a tollat, hogy gondolatainak a közvéleményt megnyerje, ő, aki különben mindig azt hirdette, hogy a miniszter addig ne beszéljen és ne ígérjen, amíg szavait nyomon nem követheti a tett. Szónoklatai, írásai szorosán összeforrottak tehát politikai ténykedésével. Felelősségének növekedésével mind súlyosabban érezte a kötelességet, hogy szavaival és írásaival szakadatlanul gondolkodásra, megfontolásra, tette és munkára ösztönözzön. A Julián-egyesületben, majd a hadirokkantak ügyeiben, - amelyek akkor az ő gondozására voltak bízva - és a Magyar Történelmi Társulatban, mint annak elnöke, hallatta eleinte elvéve szavát, sűrűbbé azonban megnyilatkozásai, akkor már a nagyközönség felé irányítva, csak kultuszminisztersége idején lettek. A támadások, amelyeknek ellenfelei részéről ki volt téve, az alkotó emberből egyben agitátort is kovácsoltak. Kötelességének tartotta, hogy eszméiről, terveiről és alkotásairól a közvéleményt is tájékoztassa, azt gondolatainak és a létesített intézményeknek megnyerje. Ezzel akart intézkedéseinek kedvező atmoszférát, életető légkört teremteni. Megnyilatkozásai tehát a pillanat alkalmához simulnak. Változatos, sokféle, mindig

fénylő rakéták. A szigorú logika parancsoló erejével és a meggyőző képek lenyűgöző varázsával ható érvelések. Az alkalom aktualitása és a témák sokfélesége, a szigorúan publicisztikai célkitűzés így gondolatvilágát színes gazdagságú széttöredezettségben nyújtja az olvasónak elfátyolozva politikai gondolatvilágának vaskövetkezetességgel felépített rendszerét.

Aránylag későn lépve a szószékre és ragadva kezébe a publicista sebesen rohanó tollát, éppen a gondolatsorok mély és mindenoldalú átgondoltsága, a hitvallássá sűrűsödött erős meggyőződés adta meg érveléseinek: szónoklatainak és publicisztikai cikkeinek átütő erejét. Gondolataiban nem engedte magát befolyásoltatni. Ha beszélt, szerette szeméit lehúnyni, hogy minden zavaró külső hatást kikapcsoljon és teljesen befelé fordulhasson. Ilyenkor önfeledt hévvel öntötte ki hallgatósága előtt lelkének tisztán feltörő gazdag tartalmát. Beszédeinek és írásainak azonban nemcsak logikája, meggyőződése és mély gondolatai voltak erősségei, hanem a kifejezés, a szóbaöntés tökéletes képessége, a tömör szókötés, melyben nem volt a gondolat szépségét megzavaró henye szó, főképpen pedig a képzeletet megragadó eleven képekbe tömörítés készsége. Hogy mindez mennyire meggyőződésében gyökerezett, elárulják visszatérő mondásai, amelyeket néha évek választanak el és mégis szinte azonos formában térnek vissza, amint lelkének tárházából a pillanat hatása alatt ismét kilöködnek. Egyes képei valósággal megcsontosodnak s ugyanannak a gondolatnak kifejezésére szinte sztereotíp formában állandósulnak. Ezek gondolkodásának sarkalatos tételei.

Ha talán nyugodtabb időben politikai gondolatvilágának összefoglalására határozta volna el magát, bizonyára ezek a képek és sűrűn tömörített mondásai lettek volna ennek a - sajnos - meg nem született munkának pillérei. Örök vesztesége a magyar politikai gondolkodásnak, hogy ez a munka nincs meg, hogy a nagy államférfiú eszméinek sarkalatos tételeit igen kevesen ismerik. Ez is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy sokan nem értették meg és hajlandók voltak hitelt adni azoknak a vádakkal, amelyeket ellenségei nap-nap után szórtak a közönség közé. Ezen a hiányon óhajt tehát segíteni ez a kis könyv, kiemelve írásaiból jellegzetes mondásait és összefűzve őket politikai elgondolásának világos fonálán. A részleteket mellőzve, csak a jellegzetesre szorítkozva, egy népét és hazáját forrón szerető, mindig tevékeny, alkotó, fáradhatatlanul munkás és erős felelősségérzésű férfiú halálosan komoly, de a pesszimizmust már alkotó lényénél fogva is elítélő, mély gondolatsora kerekedik ki az olvasó előtt: az ő politikai hitvallása.

Azt hisszük, ezt nem lehet, csak mély megilletődéssel olvasni. Ő maga egy cikkében így sóhajtott föl:

»Az ember valahogy úgy van megszerkesztve, hogy sóvárog a megértés után.«

Lehetetlen, hogy akik gondolatainak ezeket a forgácsait elolvassák, ne forduljanak azzal a megértéssel a szegedi fogadalmi templom kriptájában nyugvó porai felé, amelyért - legalább a nagyobb tömegeknél - küzdelmes életében hiába sóvárgott.

* * *

Amidőn ezt a könyvecskét a nagy nyilvánosságnak szeretettel átadjuk, nem lehet célunk itt gróf Klebelsberg Kuno politikai érdemeit vagy munkáit méltatni. Akik erre vágynak, olvassák el József főherceg remek emlékbeszédét (Szeged, 1935, Széchenyi-nyomda), avagy Hóman Bálintét (Századok, 1933), vagy Kornis Gyuláét (Magyar Paedagogia, 1932). Akik pedig írásainak méltatását kívánják, Nagy József »Gróf Klebelsberg Kuno mint publicista« című füzetét (Budapest, 1930, Minerva-könyvtár, XXVIII).

Az itt közölt idézetek összeállítása kizárólag gróf Klebelsberg Kuno azon munkái alapján készült, amelyek utóbbi kötetekben összegyűjtve is napvilágot láttak, amelyekhez tehát a közönség minden fáradság nélkül könnyen hozzáférhet, hogy az illető mondást összefüggésében is megtalálhassa. Ezért minden idézet alatt ott találja az utalást: a kötet megnevezését és a lapszámot.

A felhasznált kötetek:

1. Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai. 1916-1926. Budapest, 1926. Athenaeum. Idézve: Beszédei stb.
2. Neonacionalizmus. Budapest, 1928. Athenaeum.
3. Küzdelmek könyve. Budapest, 1929. Athenaeum.
4. Jöjjetek harmincas évek! Budapest, 1930. Athenaeum. Idézve: Jöjjetek stb.
5. Világválságban. Budapest, 1931. Athenaeum.
6. Utolsó akkordok. Budapest, 1932. Athenaeum.

Az utaláson kívül szükségesnek látszott az évszám kitétele is, minthogy a Beszédek tíz, a Neonacionalizmus két év anyagát foglalja magában, márpedig sokszor érdekes tudni, hogy az illető mondás mely évből való, különösen ahol egy-egy megnyilatkozásának vagy képének fejlődése kísérhető figyelemmel.

Az anyag kiválogatásában mellőztünk mindent, ami részletkérdésekre vonatkozik; azt válogattuk ki, ami általános és ami gróf Klebelsberg Kuno gondolkodására jellemző. Épp ez utóbbi szempontból szükségesnek látszott a visszatérő mondásokat különböző alakjaikban is bemutatni, hogy ezzel is jobban kidomborodjék, milyen jelentősége van az illető gondolatnak Klebelsberg gróf mentalitásában.

Ami végre az idézetek elrendezését illeti, ezt egyéni ízlés szerint nagyon sokféleképpen lehetett volna megoldani. Egy-egy mondás gyakran nemcsak egy szempontból érdekes és tartalmánál fogva különböző címszavak alatt is elhelyezhető. Kerülni akartunk azonban minden tudákosságot és épp ezért visszariadtunk attól, hogy a címszavakat szaporítsuk, avagy azokat éppen száraz, semmitmondó alfabetikus sorrendbe soroljuk. Ezért lehetőleg kevés címszó alatt bizonyos logikai sorrendbe szedtük e gondolatokat, amelyben az egyik gondolatcsoport szinte hídként átvezet a másikhöz. Ilyen módon a munka három szakaszra oszlik: bevezető, általános politikai és kultúrpolitikai részre.

A bevezető rész politikai gondolkodásának alapjait tartalmazza: néhány ítéletét a magyar multtról és nemzetünk megújódási képességéről. Ezek középpontjában áll az a tétele, hogy a magyar a katasztrófák nemzete. Ez a szomorú megállapítás azonban korántsem engedi meg, hogy a pesszimizmus karjaiba dobja magát. Meg kell vizsgálnunk nemzeti sajátságainkat, - mondja - hogy kiküszöbölhessük hibáinkat. A válságos kor veszedelmei nagy éberséget követelnek meg, annál inkább, mert az élet viszonyai a politikában is szertelenül megnövekedtek, valósággal kozmikus arányokat öltöttek. Ezek közt az egyén már nem elég erős, az értelmiségre vár a nagy hivatás. Szüntelen alkotásra van szükség, mert terveinkből úgyis gyököt von az élet.

Ezen az alapon épül föl a nemzeti politika elgondolása. Eszményekre van szükség, de nem illuziókra. A világháború azonban lezárta a fejlődés előző korszakát s az új idők új ideológiát kívánnak: a napi politika kicsinyességén túl a politikai gondolkodás elmélyítését. A nemzet talpraállítása csak új célkitűzéssel érhető el. Ezeket a célokat nagy vonásaikban a neonacionalizmusban iparkodott körvonalazni, amely mindenekelőtt új, alkotó és pozitív embertípust, aktív hazafiságot, több munkát, népbarát politikát, a jogok mellett a kötelességek erősebb hangsúlyozását és vállalását, reformokat követel.

Ehhez az általános politikai elgondoláshoz csatoltuk a politikai életre vonatkozó egyéb nyilatkozatait: a politikai felelősségről általában és különösen a miniszter felelősségéről, elveit a vidéki metropolisok fejlesztéséről, a városi politika jelentőségéről, valláspolitikáról, nemzeti-ségi kérdéstről stb.

Egészen külön csoportban állítottuk össze kultúrpolitikai elveit és tételeit: a nemzeti kultúrpolitika jelentőségéről, a kultúrpolitikai defetizmusról stb. Kultúrpolitikai célkitűzése: népművelés és magas műveltség, amelyeket nem szabad egymással ellentétbe állítani, amint nem szabad az elméletet és a gyakorlatot sem, mert magas műveltség és elmélet nélkül csak idegen eszmék átültetői és népszerűsítői lehetnénk. Külön vettük itt a népművelésre és a tudományos kutatásra és szervezésre vonatkozó kijelentéseit, amit a tehetségápolásról, szakemberképzésről, a külföldi szellemi kapcsolatokról, vagy a kulturális igazgatásról vallott.

Ez az a váz, az a gondolati fonal, amely írásaiból - úgy véljük - önként adódik s a legalkalmasabb arra, hogy beszédeiben és cikkeiben hangoztatott nézeteit rendszerbe foglaljuk. A rendszerbe foglalást azonban az olvasóra hagyjuk. Amit itt elmondottunk, csak tájékozásul s a magunk igazolására hoztuk föl. Nem akartunk rendszerezni, nem akartunk semmit sem magyarázni, szóljon ő maga, megjegyzés és magyarázat nélkül. Mi csak hozzáférhetővé akartuk tenni elveit, hogy elterjedhessenek és hatást gyakorolhassanak a nemzet javára jövő életének alakításában.

(A MAGYAR MULT.)

Kétségkívül csak kevés nép van, melynél a mult nagy eseményei a jelen gondolkozását és érzéseit oly mértékben befolyásolták, mint nálunk és a külföldi megfigyelő előtt épp ezért tűnik fel nálunk oly sok minden alig érhetőnek, sőt egyenesen rejtelmesnek.

1925.

Beszédei stb. 214. l.

Nehezen lendül neki egy nemzet igazi fénykornak és éppen azért végzetes, ha az a lendület nem fejlődhetik ki teljesen, hanem idő előtt megtörik. Nagy történelmi tragikumok ezek. Szent István Imréje és Ferenc József Rudolfja sok nemzeti lehetőséget vitt magával a sírba.

1928.

Küzdelmek könyve. 49. l.

A XVI. századbeli katasztrófánknak az a sajátossága, hogy a fajmagyar területek kerültek török uralom alá és a magyar állam hatalma alatt csak a nemzetiségek által lakott föld maradt. Csodálatos fonák állapot az, hogy ahol magyar élt, ott a török uralkodott, ahol viszont idegenajkú nép tanyázott, odaszorult a magyar uralom. Mennyi belső ellentmondás és ebből kifolyólag mennyi történelmi és politikai nehézség eredt e helyzetből!

1929.

Jöjjetek stb. 26. l.

A magyar szellem és a magyar nyelv a XVIII. században valósággal két tűz közé került. Arisztokráciája révén szorongatta a nagy bécsi társadalmi és művészeti gócpont kultúrfölénye, nemessége és honorációjai révén pedig a deákos iskola a maga kulináris latin nyelvével.

1928.

Küzdelmek könyve. 136. l.

Olvasmányaim közben sohasem tudtam szabadulni attól a gondolattól, hogy a költőket és írókat elsősorban nem a múzsák, hanem a patriotizmus izgatta, indította, ösztönözte irodalmi munkáikban. Költöttek és írtak, hogy a magyar nemzet ne legyen más, hatalmas irodalommal bíró népeknél alábbvaló. Nemzetiségünk fennmaradását várták attól, hogy irodalmi kultúráját tudnak itt kifejleszteni.

1928.

Küzdelmek könyve. 128. l.

A szatmári békétől, 1711-től egészen 1795-ig, József nádor felléptéig nincs tehetséges politikai vezér. Voltak derék tábornokaink, mint Mária Terézia lovas generálisai: Hadik és Nádasdy; volt közigazdászunk és mecénásunk, mint Grassalkovich; volt kultúrpolitikusunk, mint Ürményi; volt rokokómódra fényesen reprezentáló igazi főúrunk, mint Esterházy Miklós, de sem a nádorok, sem a kancellárok sorában nem találunk egyetlen olyan kimagasló egyéniséget

sem, aki a magyar nemzet nagy érdekeit államférfiúi színvonalon tudta volna képviselni és akiben a nemzet köztudata aspirációinak letéteményesét látta volna.

1927.

Neonacionalizmus. 30. l.

A félmulttal szemben mindig igazságtalanok vagyunk.

1927.

Neonacionalizmus. 47. l.

Az igazi baj a kiegyezés után belpolitikai téren volt. A kormányok a 48-as Alfölddel szemben kénytelenek voltak a nemzetiségi területekre, a nemzetiségi vidékekre támaszkodni, aminek aztán megvolt az ára utakban és hidakban, vasutakban és közintézményekben. Innét van az, hogy amikor Trianon lehántolta rólunk a nemzetiségi vidékeket, itt maradt a színmagyar Dunántúl és az Alföld - intézményektől üresen. Ezért kellene ezrével az iskolák és sokszáz kilométerével a közutak. De talán még annál is nagyobb baj volt, hogy a színmagyar vidékek népe lelkileg elszakadt a magyar kormányzattól, helyeslésének lendítő kerekével nem hajtotta, hanem begubózva élt duzzogó zárkózott életet.

1927.

Neonacionalizmus. 38. l.

Nagy hiba lenne, ha azokat az államférfiakat, akik az 1867-es alapra helyezkedtek, mint opportunistákat állítanók be, mert nem szabad a magánszemélyt összetéveszteni az államférfival. A saját személyét a magánember, különösen ha nincs családja, bármikor kockáztathatja, az államférfi azonban nem magát, hanem a nemzet sorsát teszi kockára. Ami lehet heroikus gesztus magánembernél, az végzetes lelkiismeretlenség a felelős államférfinál, aki nem a maga sorsával, hanem az egész nemzetével játszik, öregek, asszonyok és gyermekek boldogságával. Vezető államférfiaink osztrák vonatkozásban, a nagy vonalakat tekintve, nem tehettek mást, mint amit tettek; különben örökös válságok és rázkódtatások felidézésével csak a nemzet erőinek nyugodt fejlődését akasztották volna meg. Mégis, a színmagyar vidékek tömegeivel, amelyek a politikai színjáték kulisszái mögé nem láttak be, könnyű volt elhitetni, hogy a 67-es politikusok nem teljes értékű nacionalisták, hogy ők a hatalom elnyeréséért vagy megtartásáért elalkudják a nemzet jogait. Csak midőn Tisza István első kabinetjének bukása után baloldali, sőt 48-as parlamenti többség sem tudott az osztrák fronton semmi lényeges eredményt elérni, akkor kezdték az Alföldön is sejteni a valódi erőviszonyokat és az igazi helyzetet. A nacionalizmus azonban csak az állambölcseleknél és az elméleti államtan művelőinél észbeli kérdés, a tömegeknél ellenben érzelmi kérdés. Nagyon híven fejezte ki e részben az igazságot az, hogy a baloldali ember magát az elmúlt időben 48-as érzelműnek nevezte. Az érzelmen volt a hangsúly és ezek az érzelmek legutolsó szabadságharcunk kimagasló alakjaiban nyertek a tiszavidéki nép szemében megtestesítést. Ez volt a magyar nacionalizmus belső tartalma 1918-ig.

1927.

Neonacionalizmus. 78. l.

Meggyőződésem az, hogy a kiegyezéstől az összeomlásig eltelt félszázados békében rejlő nagy alkotási lehetőségeket teljes mértékben azért nem tudták kihasználni, mert nem támadt olyan kimagasló államférfiú, aki a nemzet bizalmát magában egyesítve, annak összes vágyait, összes érdekeit és összes erőit nagy akcióra egybe tudta volna fonni.

1927.

Neonacionalizmus. 33. l.

Az utolsó 250 esztendő alatt nemzetünk négy legnagyobb politikai akcióját elhibázottan állította be és mind a négy esetben azon európai konstelláció mellett foglaltunk állást, amely alul maradt.

1927.

Neonacionalizmus. 61. l.

(A MAGYARSÁG MEGÚJHODÁSI KÉPESSÉGE.)

Négy nagy politikai akciónak ekkora balsikere minden más nemzetet tönkretett volna. A magyarságnak igazi ereje mintha abban állna, hogy a legnagyobb katasztrófákat is ki tudja állni és utánuk belső megújulásra képes. Ezt a felfogást nevezem én történelmi optimizmusnak. És mert a nemzet rejtett megújító erőit minden téren munkában látom, ebből vonom le jelen helyzetünkre nézve optimizmusomat, amely nem kedélyhangulat, hanem történelmi szemlélet eredménye.

1927.

Neonacionalizmus. 63. l.

A magyarság beleszokott veszélyeztetett helyzetébe, mert sohasem csüggedt el, hanem mindig újra ellenszegült a kegyetlen sorsnak, mert politikai küzdelmeit kulturális törekvésekkel nemesítette meg s politikai és gazdasági nyomorúságát a szellem erejével törekedett megszépíteni, - ezért neveztem tragikus nemzetnek.

1930.

Világválságban. 160. l.

(KATASZTRÓFÁK NEMZETE.)

A magyar a katasztrófák nemzete s hogy ennek ellenére mégis életben maradt, ez főképpen megújódási képességének volt köszönhető.

1926.

Beszédei stb. 306. l.

Ha elmélyedünk a legnagyobbaknak, Szent Istvánnak, Nagy Lajosnak, Hunyadi Jánosnak és Mátyásnak történetében, akkor látjuk, hogy még ezekben az úgynevezett fénykorokban is keserves volt a magyar nemzetnek gyönyörű, de egyben mélységesen tragikus históriája.

1928.

Küzdelmek könyve. 48. l.

Magyarország léte, több mint ezeréves multja során, mondhatni állandóan fenyegetve volt s egyetlen század sem tűnt le a nélkül, hogy a »lét és nemlét«kérdése elé ne állította volna.

1930.

Világválságban. 159. l.

Hogy mennyire a katasztrófák nemzete vagyunk, azt leginkább abból láthatjuk, hogy azok a nagy szerencsétlenségek, amelyek mélyen vésődtek be a köztudatba, mindig más és más természetűek voltak, úgyhogy ha történetbölcsező szemléltető oktatást akarna tartani politikai katasztrófák különböző nemeiről, ehhez legalkalmasabb anyag éppen a magyar história lenne.

1929.

Jöjjetek stb. 24. l.

A megpróbáltatások, sőt a katasztrófák minálunk tüneményes fejlődésnek, csodás fellendülésnek kiindulópontjai voltak.

1917.

Beszédei stb. 3. l.

A magyarság a katasztrófák nemzete, legnemesebb tulajdonságai éppen a nagy szerencsétlenségek után nyilatkoznak meg a legteljesebben. Ebben van a mi sajátos erőnk. Ez a megújódási képességünk magyarázza meg, hogy reménytelennek látszó helyzetekből mindig újra és újra lábba tudunk állni.

1927.

Neonacionalizmus. 92. l.

Mi magyarok a világtörténelem tragikus népe vagyunk, minthogy bennünket éppen a katasztrófák acélkeménnyé kalapácsolnak; nálunk a katasztrófák a nemzeti érzésre nem bénítólag, hanem felelevenítőleg hatnak.

1930.

Világválságban. 254. l.

Az életképes nemzetekre a katasztrófa úgy hat, mintha visszavágják a fát. Annál eresebben hajt. Ugyanúgy az életképes népeknél nemzeti katasztrófák után erősödik a nacionalizmus.

1928.

Küzdelmek könyve. 33. l.

Hogy ilyen súlyos helyzetben valahogy mégis élni tudunk, annak főmagyarázata az, hogy ezeréves, tragikusnak nevezhető történet során a nemzet hozzáedződött balsorsához.

1932.

Utolsó akkordok. 8. l.

(PESSZIMIZMUS.)

Ha a közvéleményen erőt vesz a pesszimizmus, a helyzet javítására irányuló minden erőfeszítés és különösen az alkotó munka rendkívül meg van nehezítve. Éppen ezért az általános politikai tevékenység egyik főcéljának tartom, hogy a magyar tömegekben bizakodó érzéseket tudjunk ébresztetni.

1927.

Neonacionalizmus. 60. l.

Minden bölcsesség csődje, ha az idősebb nemzedék az ifjabbnak nem tud más tanácsot adni, mint a kétségbeesést.

1928.

Küzdelmek könyve. 78. l.

Gondolják meg a baljósok és a kétségbeesés apostolai, hogy nevetségesen szánalmas és könnyű dicsőség a tájékozatlan tömegeket kétségbeesésbe hajtani. De azután... Nem láttam még nemzetet, amely pesszimista hangulatban emelkedni tudott volna. Bizalom, munka, óriási erőfeszítések, művek, alkotások - ez az emelkedés egyedüli útja.

1928.

Küzdelmek könyve. 66. l.

Varjú módra sohasem károgtam a pesszimizmust az emberek fülébe. Gyalázatos szerep ez akkor, mikor éppen a nemzet reményének és önbizalmának ébrentartásán múlik minden. De önámításra sem vagyok kapható.

1928.

Küzdelmek könyve. 118. l.

»Majd ha elfárad a vész haragja« (Vörösmarty). Alapjában rettenetes gondolat, mert a sors jobbrafordulásának reménységét nem a nemzet saját erőfeszítésére alapítja, hanem arra, hogy utóvégre a vész haragja valósággal belefárad az igazságtalanul porbatiport nemzet gyötrésébe. Az önsegély lehetőségének ez a kizártsága megdöbbentő Vörösmartynak ebben a nagyszerű verssorában. Petőfi a legvégén még Segesvárnál is küzdhetett, még megvult saját egyéni erőfeszítésének lehetősége; Vörösmartynak azonban már régen azt kellett várnia, hogy végre fáradjon el gyötrésünkben a vész haragja, amelynek passzív martaléka a nemzet.

1928.

Küzdelmek könyve. 51. l.

Az pesszimizmus ellen azért kell küzdenünk, hogy ez a nemzeti organizmusban dolgozó gyógyító erőket ne bénítsa.

1927.

Neonacionalizmus. 63. l.

(OPTIMIZMUS.)

A beteg nemzeteknél a gyógyulás nélkülözhetetlen előfeltétele az, hogy hangulatuk bizakodó legyen.

1928.

Küzdelmek könyve. 62. l.

Az optimizmus a politikai atmoszféra oxigénje.

1926.

Beszédei stb. 500. l.

Optimizmus nélkül igazi pedagógus el sem képzelhető.

1928.

Neonacionalizmus. 309. l.

(NEMZETI ERÉNYEINK.)

Ha valaki kutatja, hogy annyi nemzeti hibánk mellett mégis hogyan élhettünk meg ezen a vérrel áztatott földön immár több mint ezer év óta, ha valaki kutatja, hol vannak, mely rétegekbe nyúlnak le a magyar erőnek gyökerei, akkor a magyarázatot megtalálja nagyjainknak, de általában a magyar léleknek abban a nagyszerű összhangjában, amelyben a sorsdöntő órán nemzeti gondolat, érzés, tett és áldozatkészség összeolvadnak.

1923.

Beszédei stb. 265. l.

A magyar lélek alapvonása a méltóságteljes nyugalom, amit a legtöbb érettkorú magyar földművesemberben, gondolkozásában és viselkedésében klasszikusan megtestesülve láthatunk.

1932.

Utolsó akkordok. 40. l.

Sohasem volt akkora szükségünk, mint most, arra a magyar hagyományos józanságra, amely a Deák Ferenc higgadt bölcsességében nyert legtökéletesebb megtestesülést. A világválságból is aránylag a legkisebb benső károsodással kerülhetünk ki, ha a magyar nemzet végig megőrzi eddigi bámulatos nyugalomát s bármi történik is körülöttünk, megfontoltak maradunk.

1932.

Utolsó akkordok. 56. l.

(NEMZETI HIBÁINK.)

Ha végignézzük nemzeti történelmünk gyönyörű tragikumán, elbámulunk a sok erényen és a meghozott sok honfiáldozaton, a hazáért bőségesen kiontott tömérdek honfivéren. És ha ennyi hazafiság ellenére is sorsunk annyiszor rosszra fordult, akkor a nagy erények mellett nagy nemzeti bűnöknek is kell lenniök. Ezeknek jövő rombolásait pedig csak akkor tudjuk meggátolni, ha felismerve azokat, rendszeresen felvehetjük ellenük a harcot.

1928.

Neonacionalizmus. 313. l.

Egész népek úgynevezett hibái, sőt bűnei is céltudatos nemzetneveléssel tompíthatók, a nemzeti erények pedig még ragyogóbbá tehetők.

1928.

Neonacionalizmus. 309. l.

Nemzeti hibáink feltárása és megismerése taníthat meg bennünket egyedül azok elkerülésére.

1926.

Beszédei stb. 663. l.

Egyik leghasznosabb foglalkozás, hogy egész történelmi múltunkat átkutassuk annak felderítése végett, hogy melyek voltak azok a mindig visszatérő tulajdonságok, amelyek a történelem folyamán nagy katasztrófáinkat előidézték. Ebből a szempontból a legtanulságosabb a hanyatló korok kutatása, amikor féktelenül tobzódtak fajunknak azok a tulajdonságai, amelyek nagy bajoknak voltak kútforrásai.

1928.

Neonacionalizmus. 309. l.

Valóságos történelmi patológiára, történelmi kórbonctan alapítására van szükség. A hanyatló korokat valósággal oda kell tenni a történelem boncolóasztalára, az így feltárt nemzeti hibákból preparátumokat kell csinálni, mint ahogy az orvosi elméleti intézetekben formalinban megőrzik a szerveknek egyes karakterisztikus betegségi eseteit. És ez nem nemzeti önkínzás, önsanyargatás lesz. Célja sem pusztán nemzeti önmegismerés. Ennél sokkal több, világosan fel akarjuk ismerni nemzeti hibáinkat, hogy azután a neonacionalizmus pedagógiája főképpen az iskolában tervszerűen felvehesse a harcot a begyökeresedett hibák és bűnök ellen.

1928.

Neonacionalizmus. 313. l.

Minden javulás igazi előfeltétele nemzeti hibáink kíméletlen feltárása. Ha idegen ember kicsinyít bennünket, menjünk kíméletlenül neki, de magunk óvakodjunk a nemzeti hiúságnak való hízelkedéstől és nemzeti hibáink olyan beállításától, mintha azok nem hibák, hanem nemzeti sajátosságok lennének. Ezért őszintén meg kell vallanunk azt is, hogy a magyar

föld a testi munkát megkapja, de nem a tudást és a tőkét. Itt van gazdasági sikertelenségeink kulcsa.

1929.

Jöjjetek stb. 102. l.

A hatalmas magyar hazafiságnak van egy nagy gyengéje s ez az, hogy számbelileg aránylag kicsiny az a réteg, amely ennek a nagy érzésnek az aktív hordozója.

1928.

Neonacionalizmus. 188. l.

Egész történelmünk, a régmúlt és a félmúlt, egyaránt a mellett tanuskodik, hogy egyik legvégzetesebb hibánk a pártoskodás.

1930.

Világválságban. 334. l.

Nem vitás, hogy nálunk szomorú klimax van, az érzéseknek szomorú fokozása, hogy a versenytársból nagyon hamar vetélytárs, a vetélytársból nagyon hamar ellenség lesz. Mindent el kell követnünk nekünk, magyaroknak, akiknek ez nemzeti hibánk, ennek leküzdésére és erre az én meggyőződésem szerint alig van alkalmasabb eszköz, mint a sport, ahol sohasem túrjuk meg azt, hogy - mondjuk - az, aki egy sportusában alul marad, ellenségeskedjék azzal, aki őt legyőzte.

1924.

Beszédei stb. 509. l.

Nagyobb események idők multával a történelmileg iskolázatlan szem előtt azt a csalóka benyomást keltik, mintha valahogy maguktól jöttek volna létre. Pedig nagy tények mögött mindig nagy egyéniségek rejlenek, akik azoknak megteremtői voltak. A nyilvános élet embe-rei agitátorok vagy konstruktőrök. A magyar nemzetnek fényes tulajdonságai mellett megvan az a végzetes gyöngéje, hogy népszerűbbek szemében az agitátorok, mint a konstruktőrök. Persze a történetírás azután zavarban van ezekkel a szegény népszerű emberekkel szemben, nem tud velük mit kezdeni, mert hogyha a história retortáján egyéniségüket és életmunkájukat lepároljuk, a folyamat után sem marad belőlük jóformán semmi. Az igazán konstruktív egyéniségek ellenben életükben minálunk igen sokszor nem tudnak népszerűvé válni.

1924.

Beszédei stb. 631. l.

Törekvéseinknek minden téren egyik főhibája a szervezetlenség és a tervszerűtlenség. Általában túlsok magyar ember tartja magát egyéniségnek, amiből azután jogot merít önkényes célkitűzésre, csapongásra, és rokontörekvésű emberekben inkább versenytársat, sőt ellenséget lát, semmint munkatársat, kivel a közös cél elérésére erőit egyesítenie kellene.

1921.

Beszédei stb. 43. l.

Bennünk magyarokban kisebb a társulási készség és képesség, nehezen tudunk többen együtt működni. Az első lelkesedés ellobbanása után nálunk az egyesületi munka rendszerint rászakad egyetlen kitartóbb emberre.

1924.

Beszédei stb. 614. l.

Nekünk magyaroknak nagy nemzeti erényeink mellett talán legnagyobb hibánk abban van, hogy nincs meg nálunk a kellő kohézió. Nincs meg kellő kohézió személyes tekintetben és gyakoriak közöttünk a viszályok, de nincs meg nálunk a kellő kohézió különösen tárgyi tekintetben. Valahogy nem tudjuk a kérdéseket a maguk nagy összefüggésében tekinteni, hanem majdnem önkényesen kiragadunk időnként egy-egy kérdést, amely divatba jön, nem is tudni, mi okból és akkor azt a kérdést önmagában akarjuk megoldani, tekintet nélkül a rokon-problémákra.

1926.

Beszédei stb. 154. l.

A mi közgondolkodásunknak legnagyobb baja, hogy szeretjük felállítani, hogy aut, aut. Az élet azonban nem »vagy«-okat, hanem »és«-eket ismer.

1926.

Beszédei stb. 327. l.

Talán semmire sem vagyunk kevésbé képesek, mint összmegoldásra. Minden kérdést, minden feladatot, minden problémát csak önmagában látunk és így izoláltan igyekszünk megoldani, aminek a vége az, hogy dolgaink nem illenek jól egymás mellé s különösen kevés a szép, harmonikus városkép.

1927.

Neonacionalizmus. 71. l.

A magyar élet egyik sajnálatos hibája, hogy minálunk az utód rendszerint nem folytatja elődjének megkezdett munkáját, annak irányával rendszerint szakít, művét nem egyszer lerombolni igyekszik. Azért marad a politikai életben annyi reformtorzó, az irodalmi és tudományos téren pedig annyi megkezdett, de be nem fejezett sorozatos publikáció.

1922.

Beszédei stb. 63. l.

Hiányzik nálunk a transmisszió, az erőátvitel a hazafias érzések és a haza érdekében való cselekvés között.

1928.

Küzdelmek könyve. 84. l.

Ápolnunk kell a kapcsolatokat a hálátlan Nyugattal, tetőtől-talpig európeereknek kell lennünk, hiszen Európa közepén élünk. Általában mitől sem kell inkább óvakodni, mint a fantasztikumoktól, mert úgylis nagy hajlam van bennünk arra, hogy az élet nagy realitásait fel nem ismerve, politikai légvárakat építsünk.

1928.

Neonacionalizmus. 129. l.

Most, mikor egy nagy balsiker tizedik évfordulójához jutottunk, kétszeresen fontos, hogy a nemzet e részben tisztán lásson, mert a veszített világháborút és Trianont valahogy még csak túléltek, de újabb balsiker most már biztosan sírbadöntene bennünket. Ezért tartanám végtelesen veszedelmesnek, ha mi, akik a politikában különben is a romanticizmusra hajlunk, ápolnánk a politikai sikertelenség kultuszát.

1929.

Jöjjetek stb. 36. l.

Tudunk jogászok lenni és eszményi perrendtartásokat felépíteni, minden pergátló kifogást és jogorvoslatot kimeríteni. Tudunk kitűnő technikusok lenni, tanu rá a Tisza-szabályozás nagyszerű műve, csodás budapesti Duna-hídjaink és még sok más körülmény bizonyítja, hogy alig volt Európának nagyszabású műszaki vállalkozása, amelyben a magyar mérnökök részt ne vettek volna. Vannak gazdáink, akik mintagazdaságot rendeztek be, akiknek istállóit, ménesét, gulyáját külföldiek is álmélkodva látogatják, de a gazdasági problémákkal, amelyek a jogi, műszaki és földművelési kérdések hátterében ott állnak, a magyar ember valahogy nem akar törődni.

1930.

Világválságban. 148. l.

Nincs veszedelmesebb, mint a műszaki megoldásnak elválasztása a közgazdasági megoldástól, ami nálunk, sajnos, majdnem rendszerré vált és a beruházási gondolat bizonyos kompromittálására vezetett.

1930.

Világválságban. 146. l.

Az a mi nagy bajunk, hogy túlságosan nagy számmal vannak közöttünk passzív természetek, és elég sok a negatív ember, aki erejét többé-kevésbé meddő kritikában meríti ki és e révén csak ritkábban javít, hanem inkább kételyeket kelt, csüggeszt és elkedvetlenít olyanokat is, akik különben produkálni tudnának.

1928.

Küzdelmek könyve. 91. l.

Én a magyar gondolkodásnak egyik legnagyobb hibáját abban látom, hogy a gondolatsorokat nem szoktuk egészen végiggondolni, hanem megállunk ott, ahol ez érvelésünk szempontjából kellemes és nem megyünk logikusan a gondolat útján tovább akkor, amikor az már a vadonba, vagy a mocsárba vezet.

1928.

Küzdelmek könyve. 225. l.

Magyarország a végig nem gondolt gondolatsoroknak a hazája. Az emberek a logikai következtetések fonalát csak addig a pontig vezetik le és követik, ameddig az ő felfogásuknak kedvez és nem mennek tovább, különösen akkor nem, ha a továbbvezetett konzekvenciák már egészen más képet mutatnak.

1930.

Világválságban. 226. l.

Mindent meg kell tenni, hogy a közvéleményt rászoktassuk, gondolja mindig végig a gondolatsorokat és senki se álljon meg feleúton annál a pontnál, ahol az elgondolásban még minden szép, mert folytatása is lehet a dolgoknak, amikor azután az, ami kezdetben gyönyörű volt, egyszerre förtelmessé és veszedelmessé válhatik. A retorikus szónoklás helyébe a higgadt érvelést kell hoznunk, másként nem remélhetünk egészséges és öntudatos közvéleményt.

1929.

Jöjjetek stb. 78. l.

Nincs ország, ahol több lenne a tehetség, mint éppen magyar földön, de egyúttal nincs ország, ahol a tehetség nehezebben tudna teljes kifejlődéshez jutni, mint éppen mi közöttünk. Az idegen nemzetek négyzetre emelik kiválóságaikat, mi magyarok gyököt igyekszünk belőlük vonni. És többnyire jaj annak, aki bár csak egy arasszal is kimagaslik az átlagemberek közül. Nemrégiben egyik politikus túlkultúráról beszélt, holott minálunk a valódi kultúratmoszféráért, igazi szellemi milióért még keservesen küzdeni kell.

1928.

Neonacionalizmus. 223. l.

Mai emberanyagunk túlságosan szétmálló, érélytelen, beletörődő, gyorsan buzduló, könnyen lankadó, túlságosan vehemens; igazi nagy szenvedély, igazi lendület és igazi érély nélkül.

1928.

Neonacionalizmus. 142. l.

(A VÁLSÁGOS KOR VESZEDELME.)

A gazdasági világválsággal járó szenvedések az eltolódást a pozitív oldalról a negatív oldalra kétségtelenül világszerte megindították. Ha az ilyen folyamat hosszabb ideig tart és krónikussá lesz, akkor még ott is, ahol a forradalmak nem robbannak ki, beáll a hanyatlás. A világmai állapotában a történelemnek ilyen hanyatló korának bekövetkezésétől lehet tartani.

1930.

Világválságban. 30. l.

Nincs semmi kétség benne, hogy az emberiség elhibázta a világháborút és többé-kevésbé az összes európai népek belebetegedtek ebbe. Srapnellbe és gránátba öltük nemzedékek megtakarított vagyonát, Európa egész tőkekészletét. Az általános hadkötelezettség pedig minden nép egész munkaerejét kivitte a lövészárokbba, vagy legalább is bevonta a kaszárnyákba és gazdaságilag tétlenségre kényszerítette. Ebbe egész Európának tönkre kellett menni. Az általános hadkötelezettség teljes végrehajtásában áll a nagy különbség a napóleoni világháború és az 1914-18-i világháború között. I. Napoleon háborúiban is tömérdek vér folyt el, különösen Franciaország majdnem elvérzett bele, de a gazdasági élet otthon folyt tovább. Csak az általános hadkötelezettség világában volt lehetséges, hogy Európa népessége öt évre teljesen megbénítsa saját gazdasági termelését. A korábbi tőkék megsemmisültek s itt maradt Európa népessége nyomorúságban.

1928.

Neonacionalizmus. 151. l.

A népek betegségében és izgalmai között is támadnak irracionális vágyak és ebben az atmoszférában akadnak, mint a beteg ágya mellett, részben jószívű emberek, de e mellett akadnak demagógok is, akik a beteges és veszedelmes vágyak kielégítését hirdetve, sőt ígérve igyekeznek a tömegek előtt magukat úgy állítani be, hogy ők az igazi orvosok. Ez a mélyebb lélektani oka annak, hogy az alkotmány normális időkben, amikor a nemzet teste egészséges, kitűnően működik; de zavarok mutatkoznak, mihelyt a nemzet teste megbetegszik és jönnek a szenvedélyes vágyak, követelések, jönnek a nagy izgalmak.

1930.

Világválságban. 360. l.

A magyar nemzet társadalmi és gazdasági összetétele mellett az agitációban nagyon-mértéket kell tartani, mert ebben az országban igen sok a politikailag zsúpfedeles ház és nem lenne jó, ha több ponton a tetők lángbaborulnának, mert véletlenségből kisebb-nagyobb szél is kerekedhetik s akkor nagy méreteket ölthet a tűz és olyan emberek házai is áldozatul eshetnek, amelyek tulajdonosai saját épületeiket tűzmenteseknek gondolják.

1930.

Világválságban. 302. l.

A szenvedéseknek ebből a magyar földjéből természeti erővel tör elő az elégedetlenség és a csüggedés, mint alföldjeinken tavasszal a föld árja, a talajvíz. Csak lelkiismeretlenség vagy

gyenge jellem kell ahhoz, hogy orvosként a nemzet reményeit tépjük és azt a kétségbeesésbe behajszoljuk. De tudják meg a vörös és a fehér destrukciónak lovagjai, hogy a kétségbeesés még a haragnál is rosszabb tanácsadó s ha egyszer a kétségbeesés a nemzet lelkén erőt venne, akkor a felidézett alvilági erők nemcsak a mai rendszert döntenék romba, hanem mindazokat a reményeket is, amelyeket a kétségbeesés sunyi felszítói a maguk egoisztikus politikai céljaira remélnek kihasználni, kamatoztatni. Ezért félre a csüggedés sötét árnyával és fel a fejjel!

1928.

Neonacionalizmus. 153. l.

Az anyagi gondoktól gyötört társadalom olyan, mint a gyomorbeteg ember, mindent sötét színben lát, az ő szemében a bajok nagyítóüvegen át jelentkeznek, az örömdetes eseményeken pedig egyszerűen átsiklik.

1930.

Világválságban. 325. l.

A világerők rejtelmes rangsorában a politika mégis előbbrevaló, mint a gazdaság s a gazdasági válságok végén a döntő szót mindig a politika mondja ki: vagyis azok a népek fogják legkisebb benső károsodással át- és túlélni ezeket a füllesztő, fojtó hónapokat, melyeknél a forradalmi forrpontról rendkívül magasán van.

1932.

Utolsó akkordok. 33. l.

És én azt hiszem, hogy a világ szenvedő nemzetei a mostani világválság során azért bírják és viselik ennyire a nyomort, mert a politikai és gazdasági kultúra haladása folytán fölismerték, hogy forradalom útján gazdasági válságokat megoldani nem lehet.

1932.

Utolsó akkordok. 34. l.

A mindinkább kiélesedő világválság során a nemzetek életképességükről elsősorban türemlésükkel tesznek tanúságot. Sok vért fog vesztetni minden nép. De mégis legkisebb belső károsodással a végén azok a nemzetek fognak ebből a kegyetlen megpróbáltatásból kikerülni, amelyekben a legnagyobb az elviselési képesség.

1932.

Utolsó akkordok. 37. l.

Ne áltassuk magunkat, még a betegszobában vagyunk s a legcsekélyebb hiba végzetes visszaeséshez vezethet.

1927.

Neonacionalizmus. 92. l.

Ha azt akarjuk, hogy az a kor, melyben élünk s melyet - éppen mivel benne élünk, igazán nem ismerhetünk - legfőljebb sejtethünk, haladó és ne hanyatló kor legyen, akkor ápoljuk a magyar nemzetben a szomjúságot a tudás, a sóvárgást a világosság után.

1923.

Beszédei stb. 498. l.

Most újra, nem az a feladatunk, hogy hatalmas lendülettel előretörjünk, hanem az, hogy a visszafejlődés, a zsugorodás, a hanyatlás, a sorvadás általános folyamata nálunk ne legyen erősebb, gyorsabb, mint Európa e részében másutt; hogy az egyéneknek, családoknak és ezek összességének, a nemzetnek egzisztenciáját ezen a korszakon átmentsük.

1932.

Utolsó akkordok. 40-41. l.

Ha meddő jajveszékelésnek, panaszoknak és okolódzásoknak adjuk oda magunkat, akkor a széthulló közhangulat mellett a nemzet nem fog tudni szárnyalni, ami pedig minden reformkornak nélkülözhetetlen előfeltétele.

1929.

Jöjjetek stb. 170. l.

Aki az élet nagy valóságait és különösen az európai helyzetet ismeri, az tudja, hogy életképtelennek látszó alakulatok érdekében pusztá filantrópiából az államok nem mozdulnának meg. Közönnyel néznék szenvedéseinket és vergődéseinket, és ha kétségbeesésünkben valami örült lépésre ragadtattuk volna el magunkat, egypár hatalmas ökölcsapással végleg vagy legalább nagyon hosszú időre némítottak volna el bennünket.

1928.

Küzdelmek könyve. 53. l.

(A VISZONYOK MEGNÖVEKEDÉSE A POLITIKÁBAN.)

Az utóbbi időben az egész világon az az érzés van, hogy az államférfiak nem állanak a helyzet magaslatán, ennek a magyarázata nem az, hogy ma az államférfiak talán kisebb szellemi kapacitással bírnának, mint azelőtt, hanem a viszonyok nőttek meg.

1932.

Utolsó akkordok. 18. l.

Csökken az embereknek az a készsége, hogy magukat más vezetésére bízzák. A legújabbkori nevelés az egyéniség kifejlesztésére volt beállítva s az önálló személyiség erős öntudata természetesen növeli a belső függetlenség érzését. De ezenfelül - a pusztán szubordinációtól eltekintve - minden igazi vezetés a fő és a tagok között jelentékeny minőségi, főleg műveltségi különbséget tételez fel. Az emberek önként és készségesen csak azt követik, akinek elsőbbségéről, fölényéről meg vannak győződve. Nemcsak a tömegeknek, hanem a középosztálynak korábbi alacsonyabb kulturális színvonala mellett könnyebb volt kiválni, kiemelkedni, mint napjainkban.

1932.

Utolsó akkordok. 26. l.

Óriási erőfeszítések közt az egész földtekét egy egységgé kovácsolták össze és ezekkel az erővel szemben ma még az egyesek és államok és államférfiak nem tudnak megállni; és ez a magyarázata annak, hogy a gazdasági és politikai vezetőket tehetetleneknek érzik a nemzetek és az az érzésük, hogy nincsenek a helyzet magaslatán azok, akiknek a hatalom a kezükben van.

1932.

Utolsó akkordok. 19. l.

Én csak azt akarom megállapítani, hogy a földrajzi fejlődéssel nem tartott lépést a politikai és a közgazdasági tudás. A technika nagy szárnyalását nem tudja a politikus és a közgazdász követni. Itt olyan feladatokra vállalkoztak, amelyeknek megvalósítására nem ért meg az emberi elme.

1932.

Utolsó akkordok. 23. l.

A természettudósok alkotásai után megcsináltuk a Népszövetséget. Az egész világból egy hiper-államot és a világ összes népeiből egy hiper-nemzetet akartak csinálni. És ennek el kellett jönnie, mert a világ folyásával szembeszállni nem lehet. Azonban egy kétségtelen: ez a politikusokat és közgazdászokat váratlanul találta. Ha mi az összes kontinenseknek gazdasági és politikai erejét, minden gondolatát egyetlen egy medencében bocsátjuk össze, akkor ezek ott úgy forognak és kavarnak, mint egy varázsló lombikja. Én meg vagyok győződve, hogy ebben van a magyarázata sok minden nehézségnek, amelyekkel a közgazdászok és politikusok szemben találják magukat. Hiszen a gazdasági válság sem volna olyan éles, ha nem vált volna épp a nemzetköziség révén általánossá. Mert ha mindenki beleesik a vízbe, akkor nincs,

aki kihúzza. A legerősebb népek is gazdasági válsággal küzdenek. És hogy a Népszövetség révén sem sikerül semmiféle egyesítés, s hogy ez a Népszövetség sem hiper-állam, amely mint egy Neptun háromágú villájával parancsol a haboknak, azt látjuk a kínai-japán háborúban. Kis ügyekre ráparancsolnak, de olyan hatalmaknál, mint Japán, már kétszer is megfontolják, hogy elvisznek-e egy csapatot a távol Keletre. Ha a Népszövetség kimondaná, hogy itt megszegték a Kellogg-paktumot, ez a gyakorlatban úgy festene, hogy három-négy magyar, cseh, belga ezredet kellene a japánok ellen vinni. Szeretném látni: az a magyar anya hogy érezné magát, ha az ő fiának meg kell halni, de nem azért, hogy a háromszínű magyar lobogót vigye győzelemre a szent Kárpátokban, hanem az idegen népért.

1932.

Utolsó akkordok. 23. l.

Ezekben a törekvésekben, amelyeket én planetárisoknak nevezek és ezekben a nagy kozmikus akarásokban én a modern kor nagyszerűségét látom. Valóban nagy időket élünk, nagyszerű haladásnak vagyunk a tanui, de az egyénnel kis sorsa szempontjából fájdalommal mondjuk, hogy nem jó nagy korokat élni.

1932.

Utolsó akkordok. 24. l.

Korunk a nagy egységek, a mammut-intézmények ideje, amelyben egy sorsdöntő kérdés elé vagyunk állítva. Vagy beletörődünk abba a fátumba, hogy mindig elégtelen erővel, egyenlőtlen helyzetben küzd a magyar, vagy elszántan folytatjuk a harcot nemzeti balsorsunkkal szemben.

1930.

Világválságban. 342. l.

(AZ ÉRTELMISÉG HIVATÁSA.)

Szász év előtt, amikor a vezetett tömegek szellemi szintje sokkal alacsonyabb volt, a súlypont a vezéregyéniségekre esett. Ma a kor sokkal demokratikusabb s a szellemi irányítást, az új korszak kimunkálását inkább az értelmi középosztály kollektíven végzi el. Az a sorsdöntő kérdés, hogy a magyar értelmiség tud-e olyan szellemi atmoszférát kifejleszteni, amelyben megszülethetnek, kifejlődhetnek, megerősödhetnek, tetteik érelődhetnek az az alapgondolat, az a vezéreszme, amelynek követése üdvöt hozhat az országra?

1929.

Jöjjetek stb. 168. l.

(AZ ÉLET GYÖKVONÁSA TERVEINKBŐL.)

Igyekezeteinkből, eszméinkből, terveinkből gyököt von az élet és meg lehetünk elégedve, ha annyi válik a nemzet maradandó sajátjává, amennyi az ilyen gyökvonás után megmarad.

1930.

Világválságban. 36. l.

(ESZMÉNYEK.)

Túl a megélhetés problémáin ott van az embernek másik fele, amely felfelé néz, felfelé tör, felfelé orientálódik. Ezt mi hívő emberek léleknek nevezzük és úgy hisszük, hogy nincs az a nyomor, amely az emberi léleknek ösztönös vonzódását az örök eszmények után el tudná nyomni.

1929.

Jöjjetek stb. 11. l.

Valójában kétségbe kellene esni, ha az érdekek birodalma felett nem lenne fent magasabban az eszmék sztratoszférája, ahol nincsenek vámsorompók, ahol nincs deviza és értéktelen az arany, sőt a platina is.

1932.

Utolsó akkordok. 50. l.

(ÚJ ÉLET- ÚJ IDEOLÓGIA.)

Én hiszek a teremtés örök erejében, az anyaföld sem öregedett meg, a világháború tarlóin új élet sarjad.

1928.

Küzdelmek könyve. 79. l.

Valójában egészen ahisztorikus felfogás lenne, ha valaki azt hinné, hogy elmúlt korokat és azoknak a szellemét vissza lehet hozni. Hiszen azok éppen azért múltak el, mert kiveszett belőlük az a csodálatos fluidum, amely eleven korok lüktetésének titkos érzelmi mozgatója. Az elmúlt korok is olyanok, mint a halottak; csak az Isten tudná azokat feltámasztani.

1927.

Neonacionalizmus. 41. l.

Ha a világtörténelem párkái egyszer elvágják egy korszak életének fonalát, akkor egy más kötelet madzaggal hozzáköttni nem lehet.

1925.

Neonacionalizmus. 240. l.

Ma még régi és öreg egymás mellett gomolyog, de az idők múlása meghoz egy új politikai alapelgondolást, amelynek ma még legfeljebb csak a körvonalait látjuk.

1928.

Küzdelmek könyve. 6. l.

Sohasem várt még a magyar íróra, a magyar költőre, a magyar művészre, a magyar tudósra és elsősorban a magyar publicistára nagyobb feladat, mint ma, amikor a nemzet keresi önmagát, keres új célokat és eszményeket.

1927.

Neonacionalizmus. 42. l.

Az 1918-19-i lázadók egész gondolatvilágát nemzeti génuszunk visszautasította, az ellenforradalom elgondolásai pedig szintén végrehajthatatlannak, a gyakorlati életbe átültethetetlennek bizonyultak. De sem az egyes ember, sem a nemzet ideálok és ideológia nélkül nem élhet s e belső törvény erejénél fogva a magyar nemzet is ösztönösen keresi a gyökerében megváltozott helyzetnek megfelelő új ideológiát.

1928.

Küzdelmek könyve. 81. l.

Végzetes lenne, ha a multaknak katasztrófái során a tények által megcáfolt politika tételeiben tovább is hinnénk. Hogy az öregebb nemzedék képes-e új politikai elgondolásokra, nem hiszem; de az újabb nemzedéknél, amelyet a katasztrófa oly korban ért, mikor az ember még

evoluálni tud, új elgondolásoknak kell kiforrni a magyar nemzet számára, új gondolatoknak, amelyek új utakat keresnek.

1928.

Küzdelmek könyve. 6. l.

Nemcsak egy évnek van vége, hanem vele a huszas éveknek is, jönnek a harmincas évek, amelyeket meg kell töltenünk gondolatokkal, munkával, verejtéssel, sok szenvedéssel és ezekből vezéreszméket kell kimunkálnunk, amelyek elég erősek arra, hogy megragadják és így magukkal is ragadják a magyar nemzetet.

1930.

Világválságban. 35. l.

(A POLITIKAI GONDOLKODÁS ELMÉLYÍTÉSE.)

Közéletünket el kell mélyíteni, a problémákat, amelyek elé a politikai és különösen a gazdasági fejlődés bennünket állít, gondolatokkal jobban át kell szöni.

1930.

Világválságban. 153. l.

Hazafias remények, gondolatok és javítások szuggerálását várja a nemzet a harmincas évek küszöbén mindazoktól, akiket jellemük és tudásuk jobb- vagy baloldalon közszereplésre kötelez. A nemzet megköveteli, hogy gazdagabbá, tartalmasabbá tegyék a politikai gondolkodást.

1930.

Világválságban. 37. l.

Nemcsak általános kultúra van, van politikai kultúra is és a politikai kultúra süllyedéséből igen sokszor következtetéseket vonhat a külföld a magyar általános kultúra süllyedésére is.

1924.

Beszédei stb. 392. l.

(A NAPI POLITIKA KICSINYESSÉGE.)

A magyar közszellem minden más tevékenységgel szemben túlságos jelentőséget tulajdonít a politikának. A napi politika izgalmainak nagyítóüvegén át semmiségek nagy események csalóka látszatát keltik, melyek a történeti távlatban szappanbuborékként oszlanak el.

1917.

Beszédei stb. 15. l.

A napi politika nagy eseményei nagyobb perspektívában semmivé zsugorodnak össze, a messze kiható dolgokat pedig észre sem veszik.

1928.

Küzdelmek könyve. 119. l.

A napi politikában nem az számít, ami van és ami valóban történik, hanem amit az emberek hisznek és amit a nagyközönség gondol. A történelem persze utólag a tényeket nézi és a história nagy perspektíváiban rendkívül elhomályosodik az egykorúak nézete. De a história nagyon nagy restanciával dolgozó bíróság, íteleteit csak évtizedek után hozza meg és jaj annak a politikusnak, aki az egykorúak kedvezőtlen vélekedésével szemben mindig csak a történelem ítélőszékéhez akarna apellálni.

1927.

Neonacionalizmus. 50. l.

Bár a történelem ítélőszéke nélkülözhetetlen intézmény az emberiség életében, mégis baj az, ha egy-egy országban, egy-egy nemzet kebelében túlságosan gyakran kell ennél az ítélőszéknél jogorvoslatot keresni, mert ez annak tanúsága, hogy az a nemzet nem képes igazi szelekcióra, nem ismeri fel a jellemeket és a tehetségeket és kimagasló fiaival életükben igazságtalanul bánik.

1925.

Beszédei stb. 278. l.

(A NEMZETI TALPRAÁLLÁS ÚTJA.)

Éppen a mai közhangulatban tudni kell azt, hogy világerők által a világháborúban történt legyőzetésünk után teremtett, ránk kedvezőtlen világhelyzettel állunk szemben, amelyet akceptálnunk kell, amely, mint a végzet, nyakunkra teszi ólomkezeit és a jajgatással szemben siket. Nincs számunkra kitérés, a hallatlan nehézségekkel meg kell küzdenünk vagy megsemmisülünk.

1929.

Jöjjetek stb. 170. l.

Nagy adag naivitás kell tehát ahhoz, hogy azt higgyük: dolgaink csak úgy egyszerűen, óriási nélkülözések, szenvedések és áldozatok nélkül jobbra fordulhatnak.

1929.

Jöjjetek stb. 169. l.

Végtelenül szomorú, hogy míg más népeknél a fejlődés folyamatos s az azt megszakító katasztrófák mennek kivételszámba, addig a magyar nemzet szinte állandóan el volt nyomva, vagy katasztrófák utóhatása alatt állott s az alkotásokra csak kivételesen, szinte lopva jutott egy-egy évtized. De történelmünk ilyen folyásából nekünk magyaroknak azt a következtetést kell merítenünk, hogy a rekonstrukcióra most megint kínáló időt jól ki kell használnunk. Ki tudja, mit rejteget még számunkra méhében a jövő, de a jelen a miénk, annak urai vagyunk és rettenetes lenne felelősségünk, ha a megújulásnak most kínáló nagy alkalmát ismét elmulasztanók.

1926.

Beszédei stb. 308. l.

Valójában az erkölcsi erők megedzése, a testi erő helyreállítása és a gazdasági termelő-képesség biztosítása az, ami koncentrikusan együtt működve lényegesen hozzájárulhat ahhoz, hogy hazánk súlyos helyzetéből kiemelkedhessék.

1928.

Küzdelmek könyve. 289. l.

A magyar sors mindig mostohább, mint a többi népeké, ezért a természet erői mellé erkölcsi energiákat kell állítanunk: egy meg nem fékezhető, minden akadályon átgázoló nemzeti akaratot. Ez a magyar feltámadás útja.

1930.

Világválságban. 158. l.

A világtörténelem végzetes útján négy gépkocsi robog. Az első gépkocsi kénytelen gyorsítani, mert a másik három már nyomában van, már harsonajelt ad, jelezve, hogy kerülni akar. Erre a másik három gépkocsira az van írva: Románia, Szerbia és Csehország. Arra a kocsira pedig, amely még előljár, de gyorsítani kénytelen, az van írva: Magyarország. Kérdem, akadhat-e jó

hazafi, aki vállalja a felelősséget azért, hogy ez a három másik kocsi a világtörténelem végzetes országútján mellettünk elrobogjon és minket elhagyjon, porfelhőbe borítva bennünket.

1928.

Neonacionalizmus. 247. l.

A Gondviselés nem hagy számunkra időt. Rettenetes volna lekésni arról a gyorsvonatról, amelyen Európa nemzetei robognak előre egy ma még beláthatatlan fejlődés hihetetlen távolságai felé.

1928.

Küzdelmek könyve. 159. l.

Nagyobb, hogy úgy mondjam, koncentrikusabb alkotásra van szükség, hogy valami a tömegek fantáziáját felizgassa és megragadja. Mindig többen és többen érzik, hogy művelődésünk, fajunk belső értékének ez a legnemesebb külső megnyilatkozása az, ami a világ érdeklődését és rokonszenvét leginkább felénk tereli. Csak akkor, ha ez a rokonszenv mély gyökeret ver a világ nemzeteiben, lesz meg a kedvező atmoszféra a trianoni igazságtalanságok reparálására.

1928.

Neonacionalizmus. 198. l.

Ne a politizálás, hanem a közegészségügyi, kulturális, tudományos és irodalmi, közgazdasági és szociálpolitikai alkotás legyen ez új nemzedék eszménye. Ez a háború nagy pedagógus volt. Óriási tűzének világánál jobban megláthattuk az élet nagy realitásait, valódi szükségleteinket.

1917.

Beszédei stb. 15. l.

Én az iskola révén különösen két vezéreszmét igyekszem az új nemzedékbe belevinni: az erkölcsi alapokon nyugvó nacionalizmust és a gazdasági termékenység gondolatát. Ezt a nemzeti érzést és elgondolást, amelyet a magyar iskola révén ápolni igyekszem, neonacionalizmusnak nevezem.

1928.

Neonacionalizmus. 123. l.

Az öntelt sovinizmus épp olyan veszedelmes, mint a nemzeti kishitűség.

1929.

Jöjjetek stb. 46. l.

(NACIONALIZMUS.)

A nacionalizmus csak az állambölcselőknél és az elméleti államtan művelőinél észbeli kérdés, a tömegeknél ellenben érzelmi kérdés.

1927.

Neonacionalizmus. 79. l.

(ÚJ ALKOTÓ, POZITÍV EMBERTÍPUST!)

Ebben az országban túlsók a negatív ember. Rengeteg kritikai elme van közöttünk, szellemes férfiak, akiknek beszédei azonban úgy hatnak, mint a választóvíz. Dolgos, alkotó, teremtő s egymás mellett békésen megférő magyarokra van szükségünk. Így képzelem el én a neonacionalistát, amint Gömbös Gyula barátom mondotta, az újmagyart.

1928.

Neonacionalizmus. 241. l.

Ha egy nemzetben több a negatív, mint a pozitív ember, ha az a nagyszerű ember, aki másokat lebírá, lehurrog és a sárba ránt és nem azt követik, aki az alkotó munkát hirdeti, akkor nem lehet haladás és főleg gondolni sem lehet arra, hogy Trianon után megint föl tudjuk építeni Nagy-Magyarországot.

1928.

Neonacionalizmus. 242. l.

A neonacionalizmus annak világos felismerése, hogy egy nemzet csak bizonyos mennyiségű negatív embert bír el, hogy pozitív emberekre, aktív emberekre, produktív emberekre, konstruktív emberekre van szükség és ha egy nemzetben a munkás, a dolgos, a cselekedni akaró, a teremteni és alkotni tudó embereken felülkerekedik a negatív emberek számaránya, akkor az a nemzet képtelen a haladásra. Célunk ennek a pozitív magyar embertípusnak a ki-munkálása, olyan emberek nevelése, akik a magyar sors nagy kérdéseire igennel válaszolnak, akik nem abban látják az emberi bölcsesség kvintesszenciáját, hogy előszeretettel megmagyarázzák, hogy valamit miért nem lehet megvalósítani. Szóval a neonacionalista pedagógia a magyar iskola elé azt a célt állítja, hogy hazafias, vallásos és pozitív embereket neveljen, akik nem riadnak vissza a trianoni élet ezer nehézségétől, akik nem merítik ki erőiket meddő elégedetlenkedésben és hiperkritikában, hanem akik dolgozni, munkálkodni, teremteni és alkotni akarnak.

1928.

Neonacionalizmus. 290. l.

Mit értek én neonacionalizmus alatt? A pozitív, az aktív, a produktív, a konstruktív emberek szolidaritását; a munkás, az alkotó emberek szent összefogását a rombadőlt haza újjáépítésének nagyszerű munkájában; öntudatos összefogást a kritika túltengéseivel, a hiperkritikával és általában a negatív emberekkel szemben, mert ha a negatív emberek befolyása a közvéleményben felülkerekednék, ez végzetesen megállítaná a nemzetet a modern haladás útján. A neonacionalizmus a korábbi idők szónokló, ünneplő, civódó és kesergő hazaszeretetével szemben a munkás hazaszeretetet hangsúlyozza. Épp úgy szembeszáll a jogosulatlan önámítással, mint a nemzet önbizalmának kishitű lefokozásával; éppúgy szembeszáll a naiv optimistákkal, mint a baljósokkal és a kétségbeesés apostolaival.

1927.

Neonacionalizmus. 5-6. l.

Oldjuk fel azt a korábbi szónokló, vitatkozó és ellenmondó típust, amely főleg a negatívumokra volt beállítva és helyébe állítsuk a dolgozó, szerző, családjának helyzetét emelni és biztosítani igyekvő magyar ember pozitív alakját, mert csak ilyen egyénekből álló új nemzedéktől várhatjuk a magyar neonacionalizmus végcéljának, a területi épségnek helyreállítását.

1928.

Neonacionalizmus. 138. l.

A neonacionalizmus főfeladata egy új magyar eszménynek, egy új magyar embertípusnak a kimunkálása; aki keveset beszél és szónokol, de annál többet dolgozik és alkot. Aki olyan nyomatékkal tud akarni, mint ahogy az újfajta acélfűrók könnyűszerrel áthatnak a legerősebb páncélfalon. Aki nem meríti ki erejét vitákban, perpatvarokban, felelésben, hanem aki minden energiáját öntudatosan a kitűzött célokra koncentrálni tudja.

1928.

Neonacionalizmus. 142. l.

Mi derűs, akarni tudó embereket kívánunk. Nekünk olyan nemzedéket kell nevelnünk, amely a mindennapi élet apróságaiban tud következetesen akarni, akkor majd gazdaságilag is erősebbek leszünk. Én az akarat kifejlesztésén kívül szükségesnek tartom a nagy szolidaritás érzésének kifejlesztését.

1926.

Beszédei stb. 369. l.

A nemzet pozitívumokat, koncepciókat, tetteket, elhatározásokat, műveket akar és nem izgalmakat.

1927.

Neonacionalizmus. 91. l.

A panaszkodás, a jajgatás, a követelés, a kifakadás nem segít. A végzet a nyakunkra tette ólomkezeit s ha sírva roskadozunk, nyom kérérlhetetlenül mindig lejjebb és lejjebb. Ilyen helyzetekben csak az kerekedik felül, aki óriási erőfeszítésekkel szembeáll a végzettel. Ezért követelem a magyar iskoláktól, hogy neveljenek egy akaraterősebb, pozitívabb nemzedéket, amely felveszi a küzdelmet a balsorssal. Ha az újjáépítés korának második nemzedékében ilyen lelkiséget kifejleszteni nem tudtunk, akkor nyilván veszve vagyunk.

1930.

Világválságban. 158. l.

Az új nemzedék akaraterójét az aktivizmus jegyében meghatványozni és ez akaraterő elé oda-illeszteni a nagyobb természettudományi, technikai, orvosi, gazdasági tudás gyémántfűróját, amely átütötte az Alpeselek főgerincének sziklatömbjeit is - ez számunkra az egyedüli járható út.

1928.

Küzdelmek könyve. 79. l.

Igaz ugyan, hogy aki pusztá fejével rohamozik a sziklafal ellen, az összezúzza koponyáját; igaz az is, hogy még hatalmas kalapáccsal is hiába dörömbölnénk a végzetes gránitfalon, de lám, hajthatatlan akaraterő és technikai tudás a Szent Gotthard és a Szimplon sziklatömegein át 12-20 kilométeres alagutat ütött át. Láttam nyolc köbméteres gránitkockát, mely valóságos szimbóluma volt a törhetetlen ellenállásnak és a hidraulikus prés egyetlen perc alatt szét nyomta és szilánkokra, darabokra mállva esett szerte. Így van ez az erkölcsi és szellemi életben is. Ha nagyok az akadályok, akkor még nagyobb akaraterő és a modern tudás hatalmának hidraulikus présével roppantsuk szét azokat - és íme, mindjárt mi kerekedtünk felül.

1928.

Küzdelmek könyve. 78. l.

A gyakorlati politikában meg kell tanulnunk, hogy mindig csak előre tekintsünk. Ez a következetes előretekintés, a magyar neonacionalizmus egyik lényegesebb mozzanata.

1927.

Neonacionalizmus. 150. l.

Az alkotó ember ösztönösen érzi, hogy béke nélkül művei nem virulhatnak fel.

1927.

Neonacionalizmus. 94. l.

(AKTÍV HAZAFISÁGOT!)

A hazafiságnak az a mértéke, amely Trianon előtt elég volt az ország fenntartására, ma nem elég s különösen nem elég akkor, ha patriotizmusunk megmarad az érzelem világában és nem lesz aktív, folyvást dolgozó, munkáló, eleven hatóerővé.

1928.

Küzdelmek könyve. 82. l.

Ne higgye senki, hogy napjainkban elég lesz az olyanfajta hazafiság, amely beéri a haza pusztaság szeretetével és azzal a készséggel, hogy alkalomadtán meg is halunk a védelmében. Mint ahogy ilyen rendkívüli esetek ritkán fordulnak elő, azért a hazaszeretet, ha csak pusztaság érzelemből áll, érzelmössé lesz és frázissá válik.

1928.

Neonacionalizmus. 145. l.

Üthet az óra, mikor a haza nagy erőfeszítéseket és nagy áldozatokat követel majd minden egyes fiától. De ezek csak rendkívüli idők lehetnek. A nemzet élete azonban hétköznapiakon hömpölyög tovább és meggyőződésem szerint éppen ezeken a hétköznapiakon nincs kihasználva a magyar hazafiság a nemzet megerősítése érdekében, mert nincsenek azok a közbeeső kisebb célok kitűzve, amelyek elérésén a maga módja szerint mindenki és napról-napra állandóan dolgozhatik. Attól tartok, ha mindig csak a területi épséget emlegetnők, az után sóvárognánk és az elveszettért gyászolnánk, a magyar patriotizmus érzelmössé zsugorodnék össze és elvesztené feszítő erejét.

1928.

Neonacionalizmus. 137. l.

Trianon kiváltotta ugyan a nagy sikolyt; »Nem! Nem! Soha!«, de azután hamarosan elfelejtették ezt a nagyszerű latin mondást: Vana sine viribus ira, hasztalan a harag, ha nincs erő. Ezt az erőt pedig pusztán szónoklással és buzdítással kitermelni nem lehet. Az erőteljes jelszót átvette az érzelmes és kesergő hazaszeretet és félő, hogy fel fog oldódni a szentimentális patriotizmus cukros vizében.

1930.

Világválságban. 152. l.

Nekünk magyaroknak valóságos nemzeti betegségünk a sok beszéd, melynek csak egy ellenszere van: a tett. A cselekvés nemcsak azzal az előnnyel van tehát összekötve, hogy intézményekkel gazdagítja ezt az intézményekben szegény országot, hanem éppoly fontos annak nemzetnevelő hatása, mert felkelti a vágyat és a szeretetet az alkotások iránt. Háromféle magyar hazafiság van: szónokló, kesergő és alkotó hazaszeretet. A kormányzó az elsőt megveti, sohasem volt az üres szónak embere; a férfiatlan kesergést optimista lelke messze utasítja el magától és ő, ki maga is az Alföldnek szülöttje és hű fia, azt követeli a férfiatlótól, kiket munkatársaivá avat, hogy hazafiságuknak tetteik adjanak kifejezést s meg ne feledkezzenek a

Nagy-Magyar-Alföld népességéről, melyet oly sokáig hanyagolt el a magyar közgazdasági, szociális és kultúrpolitika a tőlünk Trianonban elszakított nemzetiségi területek javára.

1926.

Beszédek stb. 354. l.

Bizony, voltaképp vannak elegenden, akik inkább a hazából, semmint a hazának élnek. Azelőtt elég volt a függetlenségről, ma elég a területi épségről, Nagy-Magyarország visszaállításáról beszélni és felbuzdul a hallgatóság, szinte önkénytelenül éljent kiált a torok és tapsol a kéz. Az efféle hazafiság elég lehetett 1867-től 1918-ig, de nem elég ma, amikor a lét és nemlét mesgyéjére került nemzetünk.

1928.

Küzdelmek könyve. 34. l.

A neonacionalizmus lényege az, hogy a magyar hazafiságot, az ősrégi patriotizmust öntudatosan kitűzött olyan célok felé vezessük, amelyekből a magyar faj megerősödését és hazánk feltámadását várhatjuk.

1927.

Neonacionalizmus. 135. l.

Mélységes igazság van abban, amit Vörösmarty mond, hogy ez a föld »éltetőknek s ha elbukánk, hantjával ez takar«. De ne mindig az elbukás tragikus momentumát hangsúlyozzuk, ezzel párhuzamosan ápoljuk az élet nagyszerű princípiumát is. Tekintsük ezt a pompás magyar földet csakugyan éltetőknek, aminek megvalósításához azonban az kell, hogy amint a növény erőt merít a földből, úgy a nemzet is szívja ki a haza földjéből azokat az erőket, amelyek felvirágzásának és nagyságának nélkülözhetetlen előfeltételei. Ezeknek az erőmerítési lehetőségeknek végiggondolása, szaktudással átkutatása és azután a tervszerű cselekvés, ez a modern hazafiság, ez az, amit én neonacionalizmusnak szoktam nevezni.

1931.

Utolsó akkordok. 188. l.

A cselekvés materialistája az a sok százezer ember, aki egy nemzet kebelében nyüzsög és a mindennapi kenyérért dolgozik. De ezek felett kell, hogy legyenek a cselekvésnek idealistái is, akik a megvalósítás, a realizáció képességével organizatorikus fantáziát párosítanak.

1930.

Világválságban. 333. l.

(TÖBB MUNKÁT!)

A mi sebeinkre nincsen balzsam és nem fog rajtunk senki sem segíteni. Csak önmagunkon segíthetünk és csak egy eszközzel segíthetünk s ez az eszköz a munka.

1924.

Beszédei stb. 632. l.

Több munka és több tudás, és nem kevesebb ember: csak ez lehet a nacionalizmus erkölcsi programja.

1928.

Küzdelmek könyve. 13. l.

Több munka! - legyen a jelszavunk. Szerencsétlen dilettantisztikus megítélése helyzetünknek, hogy túlsokan vagyunk, hogy még az a nyolcmillió magyar is sok, amit Trianon nekünk meghagyott. Ne feledjük el, hogy Romániának, Szerbiának hatalmas a születési arányszáma és mindig csendesebb lesz a szent kiáltás, hogy Nem! Nem! Soha! - ha minálunk a népesség egyre apadna és Romániában és Szerbiában mindig többen és többen lesznek azok, akik azt állítják, hogy igen, igen, minden úgy marad, ahogy Trianon megállapította, mindörökké. Ezek nagy és szent dolgok, amelyek körül nem szabad taktikázni. Nem az itt a baj, hogy túlsokan vagyunk, hanem az a baj, hogy annyian, ahányan vagyunk, nem dolgozunk sokkal többet. Nem sok ezen a darab földön az a nyolcmillió ember, hanem kevés a kifejtett munkája és nem elég az intelligenciája.

1928.

Küzdelmek könyve. 13. l.

Minden értékes nép szentnek tartja a haza földjét és szent az a munka is, amely magát az ország területét, földrajzi szerkezetét gyökeresen átalakítja.

1932.

Utolsó akkordok. 175. l.

Egy nép csak azzal szerez jogot ahhoz a földhöz, amely a hazája, ha azt halhatatlan művekkel magához, nemzeti géniuszához kapcsolja. A haza földjére ontott véren kívül a művek és alkotások azok, amelyek révén a nemzet magát a haza földjével elválaszthatatlanul jegyzi el.

1928.

Neonacionalizmus. 145. l.

A történelem tanúsága szerint az államok rendszerint nem képesek olyan pozíciót fenntartani, amelyet nem a saját erejükből vívtak ki.

1920.

Beszédei stb. 25. l.

Bárminő sorsdöntő is ránk nézve az, hogy a külföldi közvélemény mindinkább lássa be a trianoni béke megváltoztatásának szükségességét, mégsem szabad nemzeti jövőnket a revízió egyetlen kártyájára tenni fel, hanem itthon is serényen dolgoznunk kell belső megerősödésünk előmozdításán.

1930.

Világválságban. 14. l.

A török hódoltság elveszett 160 esztendejéből részben önhibánkon kívül, részben önhibánkból még pár évtized hátra van, ami nagy baj, mert Európa lassan megúnja az érvelést a törökökkel. És ha ezt az érvet tovább hajtogatnánk, lassanként azt a választ kapnánk, hogy utóvégre két századnál jóval több telt el már azóta, hogy a török innen kiment, ez elég idő arra, hogy rendbe jöjjünk. Itt az ideje tehát, hogy a 160 éves elmaradottságból még hátralevő egy-két tizedet is behozzuk. Ez a nemzeti probléma lényege, mert nem remélhetjük nemzeti álmaink teljesülését akkor, ha elmaradottságunknak ezt a még hátralevő pár évtizedét hamarosan be nem hozzuk.

1928.

Küzdelmek könyve. 12. l.

Az erkölcs és tudás hatalmával meg akarjuk hatványozni a magyar munka termékenységét és ennek a termékeny munkának révén módosabbak, függetlenebbek és mindenekfelett öntudatosabban magyarok akarunk lenni.

1928.

Neonacionalizmus. 126. l.

A magyar nacionalizmusnak minden téren meg kell, hogy legyen a maga speciális programja. Ez a program a kultúrpolitikában nem lehet más, mint: a nemzeti termelés élére európai nívón álló vezetők ezreit, a nemzeti termelés szolgálatába pedig magas erkölcsi és értelmi kultúrával bíró tömegek millióit állítani.

1928.

Neonacionalizmus. 133. l.

Munka, ludas és tőke csak együtt termékenyíthetik meg a magyar közgazdaságot.

1929.

Jöjjetek stb. 106. l.

(NÉPBARÁT POLITIKA.)

A népi erők felszabadítására és a nemzeti regenerációk szolgálatába állítására, népbarát-politikára van szükség.

1928.

Küzdelmek könyve. 53. l.

Nagy gazdasági és szociálpolitikai problémák előtt fogunk állni, nemcsak a rokkantak, a hadi-özvegyek és a hadiárvák ügyében, hanem a háború után újból elhelyezkedő egész nemzetnél és a győzelem eredményeit csak akkor leszünk képesek a békében biztosítani, ha az állam és a társadalom éppoly nagy lesz a gazdasági és szociálpolitikai alkotásokban, mint a minő hatalmas volt a háborús erő kifejtésben.

1916.

Beszédei stb. 597. l.

Nagyvonalú, céltudatos és népies községi politika a lakosság testi és szellemi jóléte szempontjából számos vonatkozásban talán még fontosabb, mint a kormánynak inkább általánosságokban mozgó országos politikája. A jogállam eszményétől visszatérően vagyunk a jóléti állam eszményéhez. Az igazán modern állam nem éri be a jogrend fenntartásával, hanem működési körét kiterjeszti a népesség testi, szellemi és gazdasági jólétének munkálására is.

1918.

Beszédei stb. 345. l.

Sajátságos az, hogy mennyit vettünk mi a magyar néptől, amivel nincs arányban az, amit a nevezett államhatalom eddig a népnek nyújthatott. Nemzeti nyelvünk és irodalmunk is úgy jött létre, hogy a népnyelvhez és népköltészeti elemekhez költőink esztétikai szempontokat vegyítettek. A magyar műzene alapja népzene és díszítő művészeink is a varrottasok és a népies hímzések, faragások és festések motívumait lesik el. Nem is szólok most az adóról és a katonáról. A nép odaadta nyelvét és meséjét, zenéjét és ízlését, hogy azt megneemesítve, kiváló szellemek nemzetivé fokozzák fel. A politikában sem lehet ez másképp, a népies szükségleteket és a vágyakat a szaktudásnak és a kormányzati készségnek nemzeti politikává kell kiérlelnie és ennek tiszta meglátása, világos felismerése a konszolidációs politika lényege.

1928.

Küzdelmek könyve. 55. l.

A XX. század nacionalizmusa elsősorban a szocializmusban rejlő nemzetköziséggel tusakodik. A XX. század nacionalizmusának nem fent, a trónokon, hanem lent, a szocializmus által megszervezett tömegekben van az ellensége. Itt két ideológia áll egymással kifejezetten szemben. Ebben a harcban a nacionalizmus egészen új színezetet nyert, tartalma is egészen megváltozott. Az ellen a veszedelem ellen kell küzdeni, hogy az állam keretén belül a csoportosulás ne akként történjék, hogy a nemzeti gondolatot az intelligencia, a nemzetköziséget a fizikai munkásság képviseli, mert ez a társadalom kettészakadását és a nemzetek felbomlását jelentené.

1928.

Neonacionalizmus. 131. l.

A magyar nacionalizmusnak sürgetnie kell a szociális evolúciót, hogy ha majd üt az óra, úgymint 48-ban, a magyar nép osztatlanul álljon a nemzeti gondolat táborában.

1928.

Neonacionalizmus. 195. l.

Ma a magyar nacionalizmus legfőbb problémája nemcsak a központi kormányzat népbarát szelleme, hanem a tömegekkel együttérző, szociális érzéktől vezetett helyi közigazgatás.

1928.

Küzdelmek könyve. 61. l.

A népiesség nem a választójog szűkebb vagy tágabb megvonásán, általában nem az alkotmányjog terén dől el, hanem a kormányzat és a közigazgatás népbarát irányán.

1928.

Neonacionalizmus. 132. l.

A nemzeti szellemű népoktatást ki kell egészíteni az egész közigazgatás népbarát-munkájának. Itt elsősorban a helyi közigazgatási szervekre gondolok. Ma az államhatalmat a tömegek előtt nem a nemzetileg gyanús osztrák-magyar monarchia képviseli, hanem a magyar állam. És ez az állam kint az országban a tömegekkel szemben a külső hivatalokban és a hatóságban nyer megtestesítést. Hogyha tehát ez az apparátus ellenérzést vált ki, ez az ellenérzés az államhatalom útján átterjedhet a nacionalizmusra is és meghallgatásra találhatnak azok a marxista tanítások, hogy a nacionalizmus és a hit egyaránt ámitás, amelynek kettős lelki igája alatt az uralkodóosztály a népet szolgátságban akarja tartani.

1928.

Küzdelmek könyve. 60. l.

Trianon felcsigázott patriotizmussal telítette a nemzetet, melyet csak egy veszély fenyegethet: ha a nemzet nem lenne egyúttal teljesen népies, ha a nacionalizmus csak a művelt középosztály nagy érzése lenne, amely iránt a nép széles rétegei nem bírnának elég fogékonysággal.

1928.

Küzdelmek könyve. 60. l.

A haza eszményéhez a fizikai munkások milliói csak akkor térnek majd belsőleg is meg, ha a nacionalizmus teljesen a tömegek érdekeinek szolgálatába áll.

1928.

Neonacionalizmus. 188. l.

Ma a szocializmus általános rohamot intéz a magántulajdon ellen. Én hiszem, hogy a magántulajdon ebből a harcból bizonyos restrikciónkkal győzedelmesen kerül ki, mert magántulajdon nélkül az én meggyőződésem szerint nem képzelhető el civilizált társadalom. De a küzdelem kemény lesz és annál keményebb, keservesebb és kilátástalanabb az egyes országokban,

mentül önzőbb ott a vagyon, mentül jobban elzárkóznak a nagyobb vagyonok a szociális kötelességek elől. Elítéljük a szocializmus államtanát, - ám annál inkább kell védeni a szociálpolitika tisztességét. És szociálpolitikai gondolkozás mellett abszurdum az, hogy valaki egy országnak csak vagyoni és egyéb előnyeit élvezi, de ne akarjon résztvenni kötelessége teljesítésében, különösen olyan időben, amikor a nemzet léte - bizony mondom: a nemzet léte - csak akkor védhető meg, ha mindenki száz százalékig teljesíti a maga kötelességét.

1926.

Beszédei stb. 319. l.

A választójogi radikalizmusra csak az szoríthatná a nemzetet, ha a mai keretben elhelyezkedő túlkonzervatív elemek a nagyarányú népbarát-politika elé leküzdhetetlen akadályokat igyekeznének gördíteni.

1928.

Küzdelmek könyve. 64. l.

(JOG ÉS KÖTELESSÉG.)

Az állampolgári nevelés is belső revízióra szorul. Korábban e téren felvilágosítani igyekeztek a tömegeket az egyén politikai jogairól. És ez Európa-szerte jogos metodika volt mindaddig, míg a kormányok a korábbi abszolutisztikus korokból származott tradícióknak engedve hajlamosak voltak úgynevezett udvari, kabinetpolitikára kifelé és a politikai élet bénító korlátozására befelé. Ma már a veszedelmek nem a fejedelmektől, nem felülről jönnek, hanem alsó rétegekből törnek elő. Minálunk a legújabb változás még nagyobb. Míg Ausztriával politikai közösségben élünk, míg megvolt a lehetősége annak, hogy az osztrák érdekek képviselőjét oktrojáljuk fel a magyar államhatalom képviselőjére is, addig az egyéni és törvényhatósági szabadság és jogok egyúttal a nemzeti gondolat erősségét is jelentették. Ma, midőn teljesen nemzeti állammá váltunk, a magyar állampolgári kötelességekkel idegen érdekek kielégítésére visszaélni nem is lehet. A trianoni béke által vérszegénnyé gyöngített magyar állam pedig csak akkor állhat fenn, ha polgárai vele szemben kötelességeiket az eddiginél hasonlíthatatlanul nagyobb mértékben teljesítik. Az állampolgári nevelésben tehát minálunk most nem a jogi, hanem a kötelességi mozzanatot kell előtérbe állítani, mert levegőből az állam nem élhet és az állam pozitív ereje az, amit számára a kötelességteljesítő polgárok munkában, áldozatban és vagyonban rendelkezésre bocsátanak.

1923.

Beszédei stb. 578. l.

Az igazi hazafinak ma nem jogokat kell követelnie, hanem kötelességeket teljesítenie.

1927.

Neonacionalizmus. 93. l.

A nagyvagyonú embernek vagyonából, a nagy munkaerejű embernek munkásságából sokat oda kell a köznek áldozni, különben nem sok jót remélhetünk.

1928.

Küzdelmek könyve. 34. l.

Az emberek nagyon is hajlanak arra, hogy csak a vagyonukkal egybekötött jogokat és élvezeti lehetőségeket nézzék s megfélemedeznek a gazdagok kötelezettségeiről, az emberi szolidaritás magas szempontjairól.

1923.

Beszédei stb. 259. l.

Vissza a fegyelemhez, amely rendet szül, biztosítja a termelés folytonosságát és tervszerűségét s így az egyén nagyobb jólétének is biztosabb záloga.

1928.

Neonacionalizmus. 227. l.

(NÉPSZAPORODÁS.)

Nincs Európában ország, amely területét, egész államterületét egy-két század alatt így megváltoztatta volna. És mégis itt vagyunk. Miért? Mert volt bennünk annyi szaporodási képesség, a magyar anyában volt annyi gyermekszeretet, hogy ezt a nagy megújhodást véghez tudtuk vinni.

1926.

Beszédei stb. 315. l.

Nemcsak protestáns szempontból, hanem magyar szempontból is valóságos katasztrófává nővi ki magát az egyke, amelynek igazi jelentőségét csak akkor fogjuk föl teljesen, ha figyelembe vesszük a szerbeknek, és különösen a románoknak nagy szaporaságát.

1927.

Neonacionalizmus. 84. l.

Éppen népesedési kérdésekkel függ össze az egész magyar sors és különösen a magyar tragikum.

1931.

Utolsó akkordok. 130. l.

(REFORMOK.)

A jövőben az életképtelenné vált államok, amelyek saját polgáraik boldogulását nem mozdítják elő, hanem a lakosságnak akárcsak kisebb, de számottevőbb részére tűrhetetlenné teszik az életet, olyfokú bomlásnak indulnak, hogy a világ közvéleménye ezt a folyamatot nem nézi közömbösen és változásokat fog kicsikarni. A közvéleménynek ez a változása olyan, mint a légnyomás; öt érzékünkkel felfogni nem tudjuk és mégis hihetetlen súllyal nehezedik egyesekre és népekre egyaránt.

1929.

Jöjjetek stb. 163. l.

A reformok, amelyek a 30-as éveket meg kell, hogy töltsék politikai tartalommal, csak akkor válnak majd javára az országnak, ha híven a márciusi szellemhez, a nemzeti gondolatot és a reformokat fölbonthatatlanul össze tudjuk fűzni.

1930.

Világválságban. 135. l.

Új nemzeti vágyak új jelszavakká fognak kristályosodni és nagyot vétenek a magyar nemzet ellen, ha megint olyan célokkal áltatnák a vezetőket, amelyek kivihetetleneknek bizonyulnának. Viszont az is nyilvánvaló, hogy holmi apró-cseprő célocskák a nemzeti lélek sóvárgását valami nagy után ki nem elégíthetik. Magasztos célokat kell tehát a nemzet elé állítani, - magasztosakat, de kivihetőket.

1926.

Beszédei stb. 674. l.

Nincs katasztrofálisabb egy nemzet pszichéjére, mintha szent céljai állandóan elérhetetleneknek bizonyulnak; az ilyen nemzet meghasonlik önmagával, epéskedik s a végén elernyed.

1926.

Beszédei stb. 673. l.

Küzdeni kell, küzdeni kell a hatalom birtokában is, de nem a napi politika apró incidenseivel pepecselve, hanem küzdeni kell a kedvező közvéleményért, küzdeni kell azért, hogy a nemzet megérezze a szándék tisztaságát, hogy a nemzet átértse a reformok szükségességét.

1928.

Küzdelmek könyve. X. l.

A politikai kezdeményezéseknél a kedvező időjárást a nemzeti közhelyeslés jelenti.

1928.

Küzdelmek könyve. XI. l.

Egy politikai rendszer a nemzet életében gyakorlati értékkel csak akkor bír, ha a közbeeső célokat is tervszerűen ki tudjuk tűzni.

1928.

Neonacionalizmus. 136. l.

(AZ EGYOLDALÚ POLITIKA.)

Az egyes embernél is veszedelmes, ha érdeklődésének köre szűk, ha vesszőparipái vannak, melyeken állandóan nyargal. Ez a rögeszmék kifejlődésének rendes útja. Még veszedelmesebb azonban az érdeklődési körnek összeszűkülése a nemzeteknél, mert ez oda vezet, hogy a közügyek széles területének csak egyik vagy másik tábláját művelik meg, a többit pedig parlagon hagyják.

1927.

Neonacionalizmus. 113. l.

(A POLITIKAI FELELŐSSÉG.)

Mindnyájan viseljük felelősségét annak, amit tettünk vagy elleneztünk, amit írtunk vagy mondottunk, mert az megvan és meg nem változtatható.

1930.

Világválságban. 38. l.

A parlamentarizmus igen finom, érzékeny gépezet, mely kielégítően csak a képviselők nagy önmérséklete mellett működhet.

1920.

Beszédei stb. 600. l.

Amint átüt a politikusnál az egyéni sikerre való törekvés, akkor meginog a nemzet léte az illető önzetlenségében s ez számára olyan politikai gyengeség forrása, ami miatt működése az országra sem lehet eredményes.

1929.

Jöjjetek stb. 37. l.

A nemzeteknek közömbös az, hogy a politikusok micsoda zászló alá esküdtek fel, a nemzetek élni, haladni, boldogulni akarnak. Ehhez képest a politikusnak nincs joga a saját elveit erőltetve a nemzetet kétes kimenetelű vállalkozásba belesodorni. Ilyen értelemben használtam ismételten azt a hasonlatot, hogy a trianoni Magyarország egy nagy kocsi, amelyben bennülnek Magyarország összes anyái és gyermekei s ennek a kocsinak az útja mélységek és szakadékok fölött vezet. Jaj annak a hetyke kocsisnak, aki meggondolatlanul és szilajul belevág a lovak közé és mélységbe dönt asszonyokat és gyerekeket, akik nem akarnak meghalni. Mindenki szabadon rendelkezik a maga életével, de akire az összesség élete van rábízva, annál a veszedelmes kockáztatás nagy frivolitás.

1929.

Jöjjetek stb. 40. l.

A halkán kimondott, mérsékelt szó egy nagy egyéniség ajkáról nagyobb erő, mint a heves ember hangos kiáltása.

1927.

Neonacionalizmus. 58. l.

(ELVEK ERŐSZAKOLÁSA.)

Nagy bűn az elvek erőszakolása csökönyösségből, hiúságból, a következetesség fitogtatásából, az egyszer megválasztott irány konok megtartása még akkor is, ha ez a nemzetet bajba viszi s komoly veszélyekbe döntheti.

1929.

Jöjjetek stb. 41. l.

Nincs veszedelmesebb, mint ha a felelős állásban levő vezetőnek minden kérdésben előre elfoglalt, változhatatlan álláspontja, kész döntése van.

1923.

Beszédei stb. 681. l.

A legnagyobb csapás, ami egy magasabbrendű szellemi életet élő embert érhet, ha összeomlik, ha célszerűtlennek vagy éppen ártalmasnak bizonyul az, amitől az illető nemzete vagy éppen az emberiség sorsának jobbrafordulását várta. Egyszerre inog meg az ilyen ember bizalma nemcsak egész eszmerendszerében, hanem saját ítélőképességében is. Ezek nagy lelki tragédiák, amelyeken főleg azok mennek át, akik a politikában apriorisztikus doktrínákkal dolgoznak és nem ismerik a való életet.

1928.

Neonacionalizmus. 304. l.

(A POLITIKA ÉS AZ ÉLET.)

A modern állam, melynek széleskörű közigazgatási tevékenysége kihat az emberi élet minden terére, feladatát csak akkor oldhatja meg sikeresen, ha állandó összeköttetésben áll a szellemi, társadalmi és gazdasági világgal, mely teljes erejével csak a fővárosokban lüktet. Képviselőnek, miniszternek, hivatalnoknak benn kell lennie az ilyen teljes élet gondolatébresztő, ihlető és tette indító környezetében, hogy alkalom- és időszerűt tudjon alkotni, különben a politika elválk az élettől.

1918.

Beszédei stb. 333. l.

Mentől kevesebbet kell igazgatni és mentől több olyan intézményt létesíteni, amely közvetlenül az életet szolgálja.

1928.

Küzdelmek könyve. 211. l.

Ma a miniszternek benne kell élnie a lüktető magyar élet kellős közepében, fel kell venni lelkébe a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből jövő impulzusokat és állandó rábeszéléssel kell törekvései, tervei és reformjai számára a nemzeti társadalom helyeslését megnyernie.

1928.

Neonacionalizmus. 20. l.

(MINISZTERI FELELŐSSÉG.)

Miniszternek csak akkor szabad beszélni és programokat felállítania, ha a szót nyomon követheti a tett. Mert semmi sem veszedelmesebb, mint tetszetős jelszavakat kidobni a tömegbe. Mi sem veszedelmesebb, mint ígéreteket és olyan kijelentéseket tenni, amelyek azt a látszatot kelthetik, hogy azok egyáltalában beválthatók, ha az emberek eleve tudják, hogy az nem megy. A miniszternek pedig nem szabad ígérnie, hanem cselekednie kell.

1925.

Beszédei stb. 538. l.

Ha multakban a magyar nemzet politikai vezetői hibákat követtek el, ezek a hibák főleg abban állanak, hogy nagy dolgokat ígértek és kis dolgok történtek. Azt hiszem, a miniszteri megbízhatósághoz, a miniszteri szolidaritáshoz tartozik az, hogy a miniszteri székéből az ember addig ne hirdessen tetszetős programokat, amíg azoknak megvalósításához hozzá nem foghat, mert akkor a hangzatos szavakat és a szép frázisokat nagyon hamar követi a csalódás és a kiábrándulás, ami hasonlíthatatlanul többet árt azután, mint talán a hangzatos jelszavak és a szép frázisok nyomán rövid időre beállott felbuzdulás. Azt hiszem, a miniszteri szó olyan, mint a legrövidebb lejárátú váltó: ott a szót nyomban tettek is kell követnie.

1926.

Beszédei stb. 557. l.

Ha a szó gabonaszem lenne, amelyből lisztet lehet őrölni és ha az izgatás kovász lenne, amellyel kenyeret lehet dagasztani, akkor vajmi sok bőbeszédű honfitársunk igen jó hazafi lenne. De amíg egy csodamolnár vagy csodapék ki nem eszeli, hogy szavakból és izgatásból hogyan jön létre a magyar nemzet számára ízletes, szép cipó, addig a szó és lelkesedés semmit sem használ, sőt miniszteri ajkáról egyenesen végzetes és veszedelmes, mert a nemzetben azt a téves hitet kelti, hogy itt nagy akciók folynak, hogy nyugodtak lehetünk, hogy a miniszter kezében minden jó kézbe van letéve, mert lelkesedik, beszél, szónokol, - az életben azonban nem történik semmi. A miniszteri szó rövidlejárátú váltó, amelynek kimondását tettek kell követnie.

1928.

Neonacionalizmus. 256. l.

A modern politikai vezető egyik főtulajdonságának éppen annak kell lennie, hogy szuggesztív erejével népszerűvé tudja tenni a célszerűt, különben az államhatalom eszközeivel, a híres impériummal, csak külső, mechanikus engedelmességet lehet kicsikarni, amelyet belső meggyőződés nem fűt s nem fokoz fel magasabb értelemben vett honpolgári köteleességteljesítéssé.

1932.

Utolsó akkordok. 26. l.

Egy reszortminiszternek nem az a feladata, hogy magának népszerűséget gyűjtsön, hanem kizárólag az, hogy a nemzeti életnek azt az ágát, amelynek ápolása rá van bízva, sikerrel képviselje és felvirágoztassa. Ennek a szempontnak mindent alárendelek, és hogyha a magyar művelődés érdekében időnként olyan álláspontokat kell elfoglalom, amelyek átmenetileg nem népszerűek, el kell viselnem ennek kihatásait a magasabb cél kedvéért.

1930.

Világválságban. 347. l.

A miniszteri felelősség túlfeszített elve a modern alkotmányjognak egyik legnagyobb fikciója. A centralizáló rendszer következtében a minisztériumokban összefutó ügyek tömege oly nagy, hogy azt egyetlen ember igazán nem tekintheti át. Mentől inkább ambicionálja a miniszter, hogy minden ügy átmenjen a kezén, munkája annál vizenyősebb lesz s közreműködése pusztán alakisággá zsugorodik össze. A modern miniszternek - sajnos - le kell mondania arról a vonzó szerepről, hogy Mátyás király módjára tölgyfa alatt személyesen tegyen igazságot. Csak az a miniszter tudhat igazán kormányozni, aki nagy feladatokra korlátozza magát. Különben elmerül a folyóügyek özönében s nem marad ideje nagyobb koncepciókra. Nem egy miniszterség meddő voltának ez a metodikai hiba volt az oka.

1922.

Beszédei stb. 120. l.

A miniszteri munkát általában erősen túlbecsülik. A miniszteri tevékenység lényege az, hogy az egyes nagy kormányzati ágak élére kiváló előmunkatársakat nyerjen meg a miniszter.

1928.

Neonacionalizmus. 253. l.

A miniszternek a nagy ügyeket kell a kezében tartania és madártávlatból biztos áttekintéssel kell bírnia az egésztől, belenyúlva ott, ahol újítani vagy javítani kell. Különben a bürokráciája vezeti az orránál fogva oda, ahova akarja.

1928.

Neonacionalizmus. 167. l.

Nem ismeri a politikai alkotásnak titkát az, aki csak törvényjavaslatok és rendeletek kibocsátásában és intézmények szervezésében keresi a miniszter tevékenységének értékét. Ezekkel a külsőleges tényezőkkel legalább is egyenértékű az az inponderabilia, tud-e lendületet, eleven, pezsgő szellemet és ügyszeretetet belevinni az összes ügyek intézésébe.

1925.

Beszédei stb. 276. l.

Nem jó az, ha a miniszterek a becsülettel teljesített szolgálatot túlgyorsan elfelejtik.

1928.

Neonacionalizmus. 162. l.

Nincs veszedelmesebb, mint az, ha valaki az alig megalkotott intézményekhez hozzányúl és azokat bizonyos újítási nyughatlanságból mindenáron megreformálni akarja.

1925.

Beszédei stb. 525. l.

(SZUKCESSZÍV SZOLIDARITÁS.)

A miniszterek között nemcsak szolidaritásnak kell lenni, nemcsak az egy kabinetben ülő miniszterektől illik, hogy egymással szolidárisak legyenek, hanem van szukcesszív szolidaritás is, az egymást követő kultuszminiszterek között is kell szolidaritásnak lenni. Mert a magyar nemzet még túlságosan szegény ahhoz, hogy amit az egyik miniszter nagy költséggel felépít, azt a másik talán újítási vágyból vagy egyéb okokból lerombolja.

1925.

Beszédei stb. 520. l.

Egyik szempontom volt a tervszerűség és ami ehhez szorosan hozzákapcsolódik, az egyszer megállapított terv alapján hosszabb időn át következetes cselekvés, az, amit a franciák oly találóan esprit de suite-nek neveznek.

1928.

Küzdelmek könyve. 95. l.

Óriási baj a parlamentáris országokban, hogy sok utód valóságos virtust talál abban, hogy elődjének munkáját lerontsa, reformjait módosítsa vagy visszacsinálja és így a kormányrudat ide-oda rángatja.

1929.

Jöjjetek stb. 94. l.

(POLITIKAI IGAZSÁGOK.)

A politikai igazságokkal is úgy vagyunk, mint a közmondásokkal. Hangoztatjuk azokat, a nélkül, hogy igazságukat átlátnánk; csak mikor saját életviszonyainkra egyszer ráillenek és saját személyünkön nyernek igazolást, akkor látjuk be egyszerre a bennük rejtőző mély valóságot.

1925.

Beszédei stb. 269. l.

Ennek a nagyon mély intelemnek (hogy mélyebben szántunk) is az lett a sorsa, ami a jel-szavaknak és a szép dallamoknak: kintornára került és lejáratták, hangoztatták, miközben az intelem tartalmára már nem is gondoltak.

1928.

Neonacionalizmus. 144. l.

(TÚLZOTT POLITIKAI ÉRZÉKENYSÉG.)

Mily végzetes a túlzott érzékenység, az első sérelem után örökre elhallgatás, passzívvá válás éppen minálunk, hol olyan könnyen, oly kaján kedvteléssel sértenek, sebeznek, bántanak!

1928.

Küzdelmek könyve. 92. l.

(VIDÉKI METROPOLISOKAT.)

Budapestet kétségtelenül erősíteni kell ezentúl is, ennek a módja azonban nem lehet többé a vidék népesedési feleslegének egyetlen helyen való koncentrációja, hanem inkább a külföld idegenforgalmának Budapestre terelése, a budapesti fürdővárosi koncepciónak gyakorlati megvalósítása...

1930.

Világválságban. 21. l.

Azt a nagyarányú kormányakciót, amely a kiegyezés korában az egymillió lakosú Budapestet létrehozta, minden belátó ember szükségesnek tartja, mert a dualisztikus alapon felépített osztrák-magyar monarchiában a Bécsből kisugárzott kulturális és közgazdasági erő ellensúlyozására a Duna-vonal magyar részén egy másik hatalmas fővárosra szükség volt, különben az 1867-i kiegyezésben Deák által felállított paritásos gondolat csak papíron maradt volna.

1930.

Világválságban. 21. l.

Azt ne felejtjük el, hogy Budapest közgazdasági és kulturális lámpái nem elég erősek ahhoz, hogy Magyarország egész területét gazdasági és művelődési sugarakkal megvilágítsák és vidéki gócpontok, vidéki erős fényforrások kifejlesztése nélkül különösen a perifériákon nagy lesz a közgazdasági és kulturális éjszaka.

1931.

Utolsó akkordok. 145. l.

Arra kell törekednünk, hogy a vidéken, különösen az egyetemi városokban legyenek a magyar gondolatnak Budapesten kívül még más erőteljes gócpontjai is, mert hiszen a forradalom is megmutatta, hogy az egész magyar szellemiséget, az egész magyar lelkiséget egyetlen kártyára feltenni nem szabad. Ha megint erre az útra tévednénk, akkor odajutnánk, mint ahova a bizánci birodalom hanyatlásának legsötétebb idején, összeomlása előtt került. A bizánci birodalomtól is a törökök mindig több és több területet vágtek el, amint tőlünk az ország kétharmadát elszakította Trianon. A keletrómai birodalom összezsugorodásának ebben az idejében egy elhanyagolt területből állott, amelynek egyetlen városa volt, Bizánc. Ha Budapestet egyoldalúan tovább fejlesztenők, másfelől a vidéki városokat tovább sorvasztanók, akkor a trianoni Magyarország is egyetlen elhanyagolt terület lenne, élén egyetlen várossal, Budapesttel. Az a beteg helyzet állana elő, hogy az egész ország egy megye lenne és benne egy város. Ez a magyar nemzet egész szociális struktúrájának, társadalmi szerkezetének eltorzulásához és a tősgyökeres magyar szellem elapadásához vezetne. Ezért a mi kultúrpolitikánknak és ezzel összhangban a mi városi politikánknak sem lehet más jelszava, mint *sum cuique*, vagyis megadni azt, ami jár a fővárosnak, de nem a vidék és nem a vidéki városok rovására.

1928.

Neonacionalizmus. 271. l.

Amint a kiegyezés kora megnövelte Budapestet, úgy kell most az újjáépítés korának életképes vidéki metropolisokat fejleszteni. Főleg az Alföldön volt ilyenre szükség, amelynek elmaradottsága megdöbbentő volt.

1930.

Világválságban. 41. l.

A vidéki egyetemeknek nemcsak kultúrpolitikai a szerepe, hanem van ezeknek igen fontos népesedési jelentősége is, a budapesti főiskolák lecsapolása és e révén megakadályozása annak, hogy a vidéki intelligencia fiai Budapesten ragadjanak.

1930.

Világválságban. 40. l.

A magyar parlamentarizmus és a magyar városi képviselőtestületek belélete is csak akkor fog egészségesen működni, ha észszerű decentralizációs politika statisztikai városainkból valódi, vagyis polgári elemtől lakott közösségeket fog kifejleszteni.

1930.

Világválságban. 303. l.

(VÁROSI POLITIKA.)

Városainkból, amelyek ma még csak a statisztikai kiadványok hasábjain városok, a városiaság fokozásával igazi civitasokat kell csinálni, ahol van »civis«, ahol van polgár a szó európai értelmében, - a mezőgazdasági elem mellett iparos és kereskedő is.

1930.

Világválságban. 302. l.

Ha a mostani világválságban, mint egy jobb jövő biztos zálogát és annak öntudatos előkészítése kép valóban meg akarjuk menteni művelődésünket, akkor nem elégséges egyes intézményeknek elszórt létesítése, bármilyen jelentékenyek legyenek is egyébként azok, hanem az ország területi megoszlásának és társadalmi tagozódásának mélyebbreható elemzése révén fel kell ismernünk és meg kell erősítenünk azokat a főpilléreket, amelyeken a magyar művelődés nyugszik. Ezek sorában két igen fontos tényező a város és az értelmi középosztály.

1930.

Világválságban. 17. l.

Városi polgár és művelődés összetartozó és szétválaszthatatlan fogalmak.

1930.

Világválságban. 305. l.

A kultúra fejlődésének gócpontjai világszerte mindenütt a városok, s attól, hogy vannak-e a szó igazi értelmében vett városok, függ jóformán az, hogy van-e valamely országban fogékonyság a művelődés iránt.

1930.

Világválságban. 305. l.

A két nagy városképző tényező: a kultúra meg az ipar, és velejárója, a kereskedelem. Amint a víz két elemnek, az oxigénnek és a hidrogénnek egyesüléséből jön létre, azonképpen hozza a várost a kultúra és a gazdagság egyesülése létre, de nemcsak a várost, hanem azt az elemet is, amely a városnak a magva, a polgárságot, azt a polgárságot, amely nemcsak hazafiságánál, hanem jól felfogott osztályérdekénél fogva is keresi a békés fejlődés útjait és így a mérséklet politikájának képviselőjét kívánja az országházán és a városházán egyaránt.

1930.

Világválságban. 303. l.

Tiszai városaink kulturális szövetségének kialakulását és működését azért néztem elejétől fogva a legnagyobb rokonszenvvel, mert abban egy magyar Hansának kezdeteit láttam, az első lépést egy olyan magyar városi szövetség kialakítására, amely összes vidéki városainkat nemcsak kulturális, de egyéb szempontokból is egyesíthetné és így végső kifejlődésében a magyar városi gondolatnak lehetne közéletünkben öntudatos képviselője.

1930.

Világválságban. 307. l.

Én aggódva látom, hogy mind a kormánypártban, mind az ellenzéken a városi érdekek öntudatos meglátása, felismerése és képviselése körül vajmi kevés történik.

1930.

Világválságban. 306. l.

(VALLÁSPOLITIKA.)

A magyar neonacionalizmus össze igyekszik fenni a hazafias és vallásos gondolatot.

1927.

Neonacionalizmus. 171. l.

Az államhatalom birtokáért fognak a világnézetek küzdeni. De éppen a dolgoknak ez az állása óriási felelősséget hárít a magyar történelmi egyházakra. Egyházainkban meg kell lennie a belső erőnek arra, hogy a tömegek további dekrisztianizálásának gátat tudjanak vetni. Ez reánk nézve lét vagy nemlét kérdése, mert Magyarország egy újabb szocialisztikus rezsimet már csak közgazdasági okokból sem bírna el. Gazdasági szervezetünk újabb összeomlása a magyar államot kitörölné az európai államok sorából.

1926.

Beszédei stb. 635. l.

Tegye meg az állam a szellemi és testi jólét biztosításában mindazt, amit gyenge pénzügyi eszközeivel meg tud tenni, de e mellett hagyjon szabad teret az egyházak és a társadalom működésének. Ez a szabadságnak útja s ez a tradicionális magyar kulturális és szociális politikából folyik.

1926.

Beszédei stb. 314. l.

A XIX. század államtudománya kétségtelenül túlbecsülte az állam erejét; akkor az volt a divatos felfogás, hogy a régebbi időben szükség volt az egyházak közreműködésére, de mindez a kultúra haladása folytán feleslegessé vált és ma az állam egyfelől a maga büntetőjogával és rendőrségével, másfelől kultúr- és szociálpolitikájával erkölcsi egészségben megtarthatja a keretében tömörült népeket. A világháborút követő forradalmak nem adtak igazat ennek a doktrinának és éppen ezért a nacionalista kultúrpolitika Magyarországon nem mondhat le történelmi egyházaink közreműködéséről és támogatja is azokat, de viszont elvárja, hogy egyházaink békét tartsanak egymás között és az állammal is, mert súlyos helyzetünkben semmi-féle belső meghasonlást elviselni nem tudnánk.

1929.

Jöjjetek stb. 19. l.

(FELEKEZETI BÉKE.)

Ami a valláspolitikát illeti, felfogásom szerint akkor van igazán rendjén az ország dolga, ha nincsen szükség vallási politikára. Én egyénileg mélységesen vallásos ember vagyok és azt kívánám, legyen mindenki az, mert csak a vallásugalta nagy érzések képesek az emberi lélek romboló szenvedélyeivel szemben az egyensúlyt fenntartani. De szerencsétlen az az ország, ahol az a hatalmas energia, melyet a vallás fakaszt a lélekben, felekezeti torzsalkodásokban pocsékolódik el. Bomlásra van kárhóztatva az a nemzet, melynek különböző felekezeti fiai ellenségként törnek egymással szemben.

1922.

Beszédei stb. 607. l.

Elhibázná a front beállítását az az egyházpolicus, aki a más felekezetűekkel kezdene torzsalkodást, aki a felekezetközi fronton akarna csetepatét folytatni.

1927.

Neonacionalizmus. 83. l.

Ma, amikor a lét vagy nemlét nagy kérdése elé vagyunk állítva, ma, mikor elég egyetlen elhibázott lépés, hogy ellenségeink gúnykacaja között belezuhanjunk a mélységbe, ma a felekezeti béke fenntartása és ápolása egyik legelső honfíui kötelesség. A nemzet létét, újjáéledését teszi kockára az, aki a nyolcmillió maradék magyar között felekezeti harcot szít. Úgy is fogunk vele bánni, mint a haza ellenségével.

1927.

Neonacionalizmus. 93. l.

Ez a nemzet halálos betegségből lábadozik, és aki egy betegszobában lármát csap és civódat csinál, azt onnan ki kell utasítani. Ez a magyar nemzet ma beteg nemzet, lábadozó nemzet. Felekezeteink is vigyázzanak idegeikre.

1928.

Neonacionalizmus. 298. l.

A haza mindenkitől megkívánja, hogy uralkodjék idegein és egyházainkkal szemben is főkikötése a nemzetnek, hogy a megindult nyugodt fejlődést viták felidézésével meg ne akasszák, az emberi életben elkerülhetetlen incidenseket beteges érzékenységből fel ne fűjják, ellenkezőleg: minden egyház, más egyházak vagy az állam beavatkozását be sem várva, maga hallgattassa el az agresszivitásnak saját táborában netán felsivítő hangját.

1927.

Neonacionalizmus. 83. l.

(NEMZETISÉGI KÉRDÉS.)

Túlzás, hogy a nemzetiségi elv csak a múlt század kitalálása lenne, mert a népekben, mint egy nyelvet beszélő tömeg természetes egységében, az öncélúság tudata és a különállás érzése bizonyos mértékben mindig élt s így ösztönösen is védekeztek a leigázó törekvésekkel szemben.

1929.

Jöjjetek stb. 200. l.

A régi Ausztria politikájában a mi nemzetiségeink állandó tényezők voltak, melyeknek erejével a magyar faji erőt ellensúlyozni igyekeztek, hogy az összbirodalmukat szét ne feszítse. Nyilvánvaló volt tehát, hogy az osztrák hagyományos politika nem engedhette meg, hogy mi nemzetiségeink politikai erejét lényegesen gyöngítsük s ha igazán átfogó intézkedéseket akartunk volna tenni, az utolsó pillanatban lefogták volna cselekvésre kinyújtott kezünket. Kisebb intézkedéseket Bécs szívesen megengedett, mert jól tudta, hogy ezekkel számottevő eredményeket elérni nem lehet, de igenis zavarni a magyarság és idegenajkú honfitársaink jó viszonyát, melynek időnként örvendetes kifejlődését Bécs sanda szemmel nézte. Ilyen helyzetünkben valóban erőteljes nemzetiségi politika lehetetlen volt s ezért magyar szempontból egyenesen értelmetlen is volt, hogy egyes meggondolatlan sovinsztikus kitörések a külföld előtt azt a látszatot keltették, mintha nemzetiségeink elviselhetetlen nyomás alatt állnának, holott a valóság az volt, hogy még a magyar nyelv hivatalos használatára vonatkozó törvényeinkből is a legtöbb rendelkezés a papíron maradt és igazán hatályos intézkedések a valóságban, az életben nem történtek.

1925.

Beszédei stb. 270. l.

Eötvös nem hiába volt történész és bölcselő egy személyben, mindent magasabb szempontból nézett és mélyebben látott bele a kérdések velejébe. Mint igazi européer nem állott a magyar glóbusz talaján, hanem látta egész Európa állapotát, közviszonyait. Látta, mint küzd két nagy európai nemzet: a német és az olasz egységéért, látta Ausztriában a németiség és a szláv törzsek tusáját az osztrák államhatalom birtokáért, ismerte a lengyel kérdés nehézségeit s ebbe a nagy európai helyzetképbe illesztette be a mi nemzetiségi bajainkat. A nemzetiségi kérdésben rejlő nagy veszedelem tökéletes ismeretéből, átértéséből és átérzéséből fakadt óvatos, mérsékelt állásfoglalása, amelyet kritikusi féltékenységnek, határozatlanságnak, a nemzet erejébe vetett bizalom hiányának, sőt kishitűségnek igyekeztek feltüntetni. Amint a Deák és Eötvös által megteremtett alapon a magyarság erősödni kezdett, mind hangosabb lett a sovinsztikák tábora s akadtak, akik a nemzetiségi törvényt Eötvös megbocsáthatatlan hibájának igyekeztek beállítani. Amily tetszetős, époly végzetes volt ez az irány két okból.

A német és olasz egység helyreállítása után, a XIX. század hetvenes éveiben Európa helyzete hosszú vajúadás után konszolidálódott, szervezeti és technikai tökéletesítések révén az államok ereje rendkívül megnövekedett s ebből sokan azt a következtetést vonták le, hogy állami eszközökkel Magyarország egész etnikus összetételét meg lehet változtatni, vagy legalább is lényegesen befolyásolni. Megfeledeztek arról, hogy a politikai kiegyensúlyozottságnak az az állapota, melyben a nyolcvanas, kilencvenes és kilencszázas években éltünk, nem fog állandósulni, a nemzetiségi kérdés nem marad mindig magyar belpolitikai kérdés s mihelyt Európa ismét fermentálni kezd, mihelyt kiéleződnek újból a külpolitikai ellentétek, a mi nemzetiségi

betegségeink is elvesztik jóindulatú természetüket s ugyanolyan lázas lüktetésbe jönnek megint, mint aminőben voltak negyvennyolctól hatvanhétig, amely kritikus időt Eötvös József átélte, de amelynek keserves tanulságait az ő fiatalabb bírálói vagy egyáltalában nem, vagy csak könyvekből ismertek. Mikor a világháborúban a nemzetiségi kérdés elvesztette belpolitikai természetét, midőn a Monarchiát katonailag legyőzni nem tudó ellenfelei a nemzetiségi törekvések aknáin át igyekeztek azt felrobbantani, akkor sok belátásos ember szemében egyszerre megint élő igazsággá váltak Eötvös axiómái.

1925.

Beszédek stb. 268. l.

A trianoni béke csak néprajzi, sőt mondhatni nyelvészeti szempontok szerint húzta meg Kelet-Európában az államok új határait a történelmi mozzanatok teljes figyelmen kívül hagyásával. Európának kétségtelenül bekövetkező jövő nagy válságaiban válik majd el, hogy pl. a cseh-tót-rutén kapcsolat, vagy a horvát-szerb-szlovén kapcsolat, mint lingvisztikai kötelék erősebbnek fog-e bizonyulni, mint amilyen a történelmi kötelék volt, mely a régi Magyarország népeit egy egységes nemzettel összefűzte. A mi sovinsztáink csak a történelmi és közjogi kötelékeket látták, a trianoni államférfiak csak a néprajziakat és nyelvtaniakat. A politika se nem história, se nem etnográfia, hanem eszméknek, szenvedélyeknek és érdekeknek eleven játéka, melyet Eötvös tisztán látott. Nemzetiségi felfogásának nagyszerűsége abban áll, hogy a nagy problémának mind a két oldalát: a néprajzit és a történetit egyaránt áttekintette és koncepcióiban kombinálni tudta.

1925.

Beszédei stb. 271. l.

A politikai okosság azt kívánja, hogy magyarnak tekintsünk ebben az országban mindenkit, aki velünk érzelemben, lelkeségben és nyelvben teljesen és fenntartás nélkül összeolvad.

1928.

Neonacionalizmus. 130. l.

(NEMZETI PROPAGANDA.)

A kiegyezés korának talán egyik legnagyobb hibája volt, hogy annak második felében nem vetettünk elég ügyet a világ közvéleményének kialakulására. De azután (a 70-es évek után) a magyar közvélemény figyelme túlságosan belpolitikai helyzetünkre irányult és Európa közepén úgy éltünk, mintha a Csendes-óceánnak egy szigetén laktunk volna.

1927.

Neonacionalizmus. 96. l.

A kiegyezés korának nagy gyengéje volt, hogy a nemzetiségi kérdésben történt külföldi elragalmaztatásunk ellen nem tudott megfelelő ellenpropagandával eredményeket elérni.

1930.

Világválságban. 13. l.

Meg vagyok róla győződve, hogy a trianoni béke feltételei sem ütöttek volna ki reánk nézve olyan gyászosan, ha előbb a legkülönbözőbb nemzetek közvéleménye előtt nem sikerült volna a magyar ügyet és a magyar aspirációkat odíózus színben feltüntetni.

1927.

Neonacionalizmus. 22. l.

Politikai helyzetünket a világban csak akkor javíthatjuk meg, ha a nagy nemzeteknek rólunk alkotott összetétele is megjavul.

1927.

Neonacionalizmus. 107. l.

Csodálatos a nemzetközi közvélemény. Olyan, mint a légnymás, nem lehet látni s aki nyomása alatt áll, mégis szorongó hangulatba kerül.

1927.

Neonacionalizmus. 97. l.

Ha mi most megmutatjuk a hozzánk sereglő idegen szaktudósoknak, hogy gúzsba kötve is tudmánypolitikai téren mit tudunk alkotni, ez a szemle hasonlíthatatlanul többet ér, mint bárminő szóbeli vagy írott propaganda.

1927.

Neonacionalizmus. 69. l.

(SZABADSÁG.)

Én az utóbbi időkben átélt csalódások után sem akarok felhagyni azzal a rámnézve drága eszmével, amelyet egyesek illúzióknak nevezhetnek, hogy a magyar nemzet a szabadság nemzete, amely csak akkor igazgatható jól, ha bizonyos tereken megvan a maga önkormányzata.

1922.

Beszédei stb. 83. l.

A kommunizmus nyíltan hirdeti, hogy hatalomra jutva az egyenlőség érdekében megsemmisít minden függetlenséget. A minimumra redukálja az egyén szabad mozgását, de addig, amíg hatalomra jut, számonkéri a modern demokráciától a maga törekvései javára azt az agitációs, szólás-, sajtó- és tanítási szabadságot, amelyet a modern alkotmányok mindenki számára biztosítanak s amelynek kíméletlen kihasználásától a kommunizmus eszméjének diadalrajutását várja. Elméletileg sajátságos helyzet ez. A szabadság elvi tagadója követeli a szabadságot attól, aki a szabadság elvi alapján áll, nyíltan és kifejezetten azért, hogy a szabadság kihasználása révén győzzön és győzelme esetén megsemmisítse a szabadságot.

1928.

Neonacionalizmus. 204. l.

(SZERZÉS ÉS TAKARÉKOSSÁG.)

Jellemző a magyar közgondolkodásra nézve, hogy még ma is legalábbis mint fenegyerekeket emlegetik azokat a kártyásokat, akik a múlt század középső évtizedeiben egyetlen éjjelen egész vagyonukat elvesztették. A pazarlásnak és a kockáztatásnak valóságos romantikája él minálunk és ezzel szemben gazdaságtörténelmünk nem is említi azokat, akiknek az anyagi javak termelésében sikereik voltak. Pedig nem is szólva a nagy szerzőkről, nagyszerű dolog folyik szinte a szemünk előtt: az Alföld tanyavilágának kialakulása, ami semmi más, mint az alföldi községek belterületén szaporodó népességnek földvásárlása vagy bérlése a török időkben elnéptelenedett külterületeken. Nemcsak népesedési és telepedési mozgalom ez, hanem vagyonszerzés is, a legtermékenyebb munka, amit magyar ember végezhet.

1928.

Neonacionalizmus. 125. l.

Nálunk egy messzebbre tekintő nemzetnevelő akcióval még bele kell vinni a legszélesebb néprétegekbe a takarékosági gondolatot, mert most még úgy állunk, hogy az igények minden leszállítása azonnal maga után vonja a munkateljesítés csökkenését is, hiszen igen sok ember nem is akar többet keresni, mint amennyi létének pusztá tengetéséhez szükséges. Ilyen körülmények között nagy bajnak kútforrása lett az igények leszállításának hangoztatása.

1929.

Jöjjetek stb. 55. l.

(MEGÉRTÉS.)

Az ember valahogy úgy van megszerkesztve, hogy sóvárog a megértés után.

1927.

Neonacionalizmus. 21. l.

(A KULTÚRPOLITIKA MAI JELENTŐSÉGE.)

Minthogy az új idők új szelleme kulturális jelenség, ezért van a közművelődési politikának ma kétszeres jelentősége. Kultúrpolitikával egészen új közszellemet teremteni nem lehet, aki magát efféle illúzióknak adja oda, az erősen túlbecsüli az állami eszközök hatását a szellem birodalmában. De oktan kultúrpolitikával szembe lehet helyezkedni a kor feltartóztathatatlán uralkodó eszméivel, ami egyértelmű a nemzeti életerő megbénításával.

1927.

Neonacionalizmus. 64. l.

Ma a kultúra kenyér- és hatalmi kérdés.

1928.

Neonacionalizmus. 215. l.

Azt hiszem, jól tesszük, ha mi is azon az úton járunk, amelyen Humboldt Vilmos porosz kultuszminiszter járt Poroszország 1806-iki katasztrófája után és amelyet Jules Ferry francia kultuszminiszter követett Franciaország 1870-71-iki súlyos vereségei után. Ennek az útnak tanulsága az, hogy erkölcsi és szellemi erővel kell meghatványozni a nemzeteknek a vesztett háborúk folyamán megcsökkent fizikai erejét.

1927.

Neonacionalizmus. 49. l.

Száz évvel ezelőtt is a lét és a nemlét kérdése előtt állott a magyar nemzet. Ha nem tudtunk volna művelt európai nemzetté válni a reformkor idején, akkor 1848/49-iki szabadságharcunk után meg tudott volna bennünket semmisíteni az osztrák önkényuralom.

1924.

Beszédei stb. 299. l.

Minden kis német állam székhelyén hatalmas fejedelmi kastély, udvari könyvtár, fejedelem alapította egyetem, udvari múzeum és udvari színház áll fenn s a tudományos és művészeti akadémiákat is a fejedelmek létesítették. Minálunk még a budai királyi várat is közadakozásból építették. Grassalkovich herceg gödöllői palotáját a nemzet vásárolta meg fejedelmi nyaralónak. Nemzeti Múzeumunkat Széchenyi Ferenc, az apa, Tudományos Akadémiánkat Széchenyi István, a fiú, alapította. Szépművészeti Múzeumunk alapjait a herceg Esterházy-nemzetség képvásárlásai vetették meg. Nemzeti Színházunk szintén nemzeti alapítás. A reformkorban a nemzetnek, a karoknak és a rendeknek kellett pótolniok azt a munkát, amit a fejedelmek és az államférfiak elmulasztottak, nem egyszer szembeszállva az osztrák érdekektől vezetett államhatalom akadékoskodásával.

1924.

Beszédei stb. 299. l.

Valami monstruózus van abban, ha egy nép egy másiknak kulturális fejlődését megakadályozza és helyébe lelkileg semmi számottevőt nyújtani nem tud.

1930.

Világválságban. 212. l.

Lesújtó, hogy a kiegyezéstől az 1918-iki összeomlásig eltelt félszázad alatt mindenfajta népiskolák emelésére mindössze csak 37,750.398 aranykoronát fordítottak, a feladat óriási méreteihez képest koldusösszeget, minek törpesége akkor tűnik csak fel igazán, ha meggondoljuk, hogy ugyanazon idő alatt aranykoronában több milliárd államadósságot halmoztak fel, melyből mindenre bőségesen jutott, csak éppen a kultusztárca volt kénytelen morzsákkal beérni.

1926.

Beszédei stb. 207. l.

Politikai életünknek egyik legnagyobb lappangó baja 1867-től fogva az volt, hogy a nemzet szélesebb rétegei éppen alacsonyabb műveltségüknél fogva nem tudtak helyes véleményt alkotni politikánk alapvető kérdéseiről, a magyar nemzet helyzetéről és életszükségleteiről; - az egyes néprétegek pedig a saját igazi érdekeikről sem. Csak az magyarázza meg azt a szomorú dicsőségünket, hogy Magyarország a demagógia klasszikus talaja.

Nagy tévedés azt hinni, hogy a demagógiát rendőri eszközökkel le lehet küzdeni, a ragályos betegségeket sem tudják kordonnal megállítani. A modern orvosi tudományoknak a védőoltásokat kellett hozni. A demagógia ellen csak egy szérum van: a kultúra.

1926.

Beszédei stb. 365. l.

Végzetes tévedés azt hinni, hogy a kultúra hajlamossá tesz a revolúcióra, a tudatlanság pedig immunissá a forradalom ellen.

1928.

Küzdelmek könyve. 167. l.

Amint korábban csak a magyar művelődés megteremtése menthette meg a magyar nemzetet, akként nemzeti katasztrófáink után, ma is csak művelődésünk megőrzése és minden kicsinyességen felülemelkedő, nagyarányú, lendületes továbbfejlesztése tarthat életben bennünket.

1925.

Beszédei stb. 638. l.

Ez a nagy történeti tény (Trianon), ami jövőnket determinálni fogja és ezért a kultúrpolitika sem folyhat légüres térben, hanem számolnia kell a trianoni gazdasági leromlás következményeivel. Persze nagyon primitív elgondolás lenne, ha Trianon-okozta gazdasági válságunkból azt a következtetést vonnánk le, hogy elszegényedtünk, tehát ne tanuljunk. Kevesebb költséget, tehát kevesebb iskolát, tehát kevesebb tudást. A gondolatmenet logikusnak látszik, de követése posványba vezet. A helyes Trianon-utáni kultúrpolitikai gondolatsor az: nagyobb

nehézségekkel kell az életben megküzdenünk, amihez nagyobb tudás kell, de nem a fellegekben járó és a földön csetlő-botló impraktikus irodalmi műveltség, hanem gyakorlati kultúra.

1928.

Küzdelmek könyve. 271. l.

Ma megint a létkérdés elé vagyunk állítva. Súlyos helyzetünkben csak az menthet meg bennünket, ha felszívódik az emberiség köztudatába az a meggyőződés, hogy Európa keletén az emberi művelődés nagy munkájában nélkülözhetetlen munkások vagyunk s hogy kidőlésünk esetén az emberi kultúra pótolhatatlan veszteséget szenved.

1924.

Beszédei stb. 299. l.

Mentől jobban kiélesedik a világválság, annál inkább nyer jelentőségében a kultúra, az az egyedüli varázsszer, amely még haldokló nemzetekben és társadalmakban is új életet tud fakasztani.

1930.

Világválságban. 11. l.

A közoktatási minisztériumot most honvédelmi minisztériumnak tekintjük, mert a lefegyverzett ország exponált helyén csak abban az esetben állhat meg, ha a világ művelt nemzeteiben mindinkább megerősödik az a meggyőződés, hogy egy nemes és művelt népen nagy történelmi igazságtalanság esett.

1930.

Világválságban. 182. l.

A trianoni béke következtében lefegyverzett Magyarországon a kultusztárca voltaképpen honvédelmi tárca is. Honvédelmi tárca olyan értelemben, hogy most elsősorban a szellem, a művelődés fegyvereivel kell védeni hazánkat és ezekkel az eszközökkel kell mindig újból és újból bebizonyítanunk a világ nemzetei előtt, hogy a magyar viszontagságos életének második ezer esztendejében is életképes, erős és hogy bántani nagy történelmi igazságtalanság.

1925.

Beszédei stb. 516. l.

A magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá.

1929.

Jöjjetek stb. 111. l.

Amint korábban csak a magyar művelődés megteremtése menthette meg a magyar nemzetet, akként nemzeti katasztrófáink után, ma is csak művelődésünk megőrzése és minden kicsinyességen felülemelkedő, nagyarányú, lendületes továbbfejlesztése tarthat életben bennünket.

1925.

Beszédei stb. 638. l.

A tudás erejével döngethetjük a trianoni börtönajtót és a szellem szavával hirdetjük a világ nemzeteknek a magyar igazságot.

1929.

Jöjjetek stb. 92. l.

A bennünket környező államoknak éppen a magas műveltség terén való hatalmas előretörésével párhuzamosan a mi egyetemeink beszűntetése kulturális leszerelést jelentett volna. Hogyha kikényszerített katonai leszerelésünket ekként önkéntes, kulturális leszerelés követte volna, ez a magyar faj abdikációját jelentette volna.

1926.

Beszédei stb. 501. l.

A magyar nemzetnek a nagy összeomlás után becsületén kívül csak kultúrája maradt meg. Éppen ezért az egymást követő kultuszminiszterekre nehezedik mai korban talán a legnagyobb felelősség. Az a felelősség, hogy azt a műveltséget, amelyet egy jobb kortól átvettünk, mai súlyos időkben át tudjuk menteni egy újabb jobb kornak, amelynek eljövételéről valamennyien meg vagyunk győződve. Őszinte örömmel tölt el és feladatomat lényegesen megkönnyíti az a körülmény, hogy látom, hogy a kultúra nagy kérdései iránt nagy szeretet nyilvánul meg, mert a kultúrának a szeretet melege kell, az egész nemzet szeretetének melege, hogy virulhasson, éppúgy, mint a természetnek a nap melege.

1924.

Beszédei stb. 472. l.

Kultúrpolitikus ritkán kénytelen fájdalmasabb igazságot megállapítani annál, hogy az általános elszegényedés korszellem-alkotó tényezővé változott. Hiszen a kultúra, kivált magasabb és legmagasabb alakjaiban mégis csak üvegházi növény, csak úgy virulhat, ha szeretettel ápolják és arannyal öntözik.

1930.

Világválságban. 95. l.

Azon kincsek között, amelyek a magyar nemzetnek a nagy összeomlás után is megmaradtak, az első helyet foglalja el az a művelődési fölény, amellyel a magyar nemzet ma is bír az öt környező keleteurópai népek felett. Nekünk szent kötelességünk, hogy ezt a művelődési fölényt megőrizzük, megtartsuk, s úgy, amint apáinktól átvettük, fiainkra is átszarmasztassuk. A kultúra nem olyan kincs, amelyet pusztá őrzéssel meg lehetne tartani. A művelődést minden egyes nemzedéknek verejtékes munkával kell újra és újra kiküzdenie s a nemzetnek is folyvást dolgoznia kell, hogy a maga művelődési szintjét fenntarthassa.

1922.

Beszédei stb. 74. l.

Régebben e téren (hogy Magyarország feltámadásán dolgozzunk) talán elég volt a költészet és a szépirodalom, ma a művelődés tere hihetetlenül kibővült, a lelki élet méretei szélességben, mélységben és magasságban szédületesen megnövekedtek és ezért kell, hogy a magyarság

örök vágya az eszmények után ebben az óriási szabad térben élje ki magát, ahol semmiféle Trianon bennünket bilincsbe verni nem tud.

1929.

Jöjjetek stb. 14. l.

A politikának ez az ága (kulturpolitika) mindig egy nemzedékkel előbbre dolgozik, kedvező vagy kedvezőtlen hatása a következő generációnál jelentkezik, mi magyarok pedig, ha Európa közepén egy nemzedékkel elmaradnánk, húsz-harminc évet behozni már nem tudnánk. Nekünk nincs időnk!

1928.

Küzdelmek könyve. XIII. l.

A kultúra is bizonyos fokig harc a nemzetek között. Nemcsak együttműködés, hanem verseny és harc is. Nem szeretném, ha a jövő magyar nemzedék a kultúra elültöltő puskáival felszerelve szemben találná magát más nemzetek kulturális tankjaival, repülőgépeivel és más modern fegyvereivel.

1925.

Beszédei stb. 542. l.

Azt méltóztatik gondolni, hogyha mi elvesztenők azt az előnyt, amellyel ma még a körülötünk élő népek felett, hála Istennek, bírunk, akkor Európának ebben a belvárosában meg fogunk tudni állani? Óriási tévedés; elsöpörnének bennünket és más műveltebb nemzetek raknának maguknak tanyát ezen a földön.

1925.

Beszédei stb. 543. l.

Nem győzöm elégszer hangsúlyozni: az a kis darab föld, melyet Magyarországnak neveznek, a mi hazánk, Európa belvárosában fekszik. A műveletlenség zsupfedeles háza számára Európa belvárosában túlságos drága lenne a házhely s hamarosan lerombolnák az ott éktelenkedő házat. Vagy megtartjuk legdrágább nemzeti örökségünket: műveltségünket, vagy törölnek bennünket az önálló nemzetek sorából és pusztulnunk kell erről a földről.

1923.

Beszédei stb. 256. l.

Európa kellő közepén élünk. A magyar nemzet lakóháza Európa belvárosában drága telken áll. Ha mi itt egy szerény viskót akarnánk fenntartani, úgy járnánk, mint a régi Pest kis belvárosi házai; amelyek nem tarthatták magukat a négy-ötemeletes bérpaloták mellett. Egyiket-másikat sajnáltuk, mert a kedélyes világ emlékei voltak ezek és mégis rendre lebontottuk őket. Ez lenne Magyarország sorsa is.

1926.

Beszédei stb. 364. l.

Ne feledjük el, hogy az a szent terület, amelyet mi hazánknak nevezünk, Közép-Európában, Európa belvárosában fekszik és ha mi magyarok csak egy kisebb műveltségű állam zsupfedeles házában akarnánk élni, akkor ilyen ház számára nagyon korán túlságosan drágává válnék Európának ebben a belvárosában a házhely. Lebontanák zsupfedeles házunkat és más, szerencsésebb nemzetek építenének itt modern palotát.

1927.

Beszédei stb. VIII. l.

Vigyázzon a mai nemzedék, hogy a vesztett világháború, a botor forradalmak és a trianoni békén felül meg ne érje még a modern magyar művelődés összeomlását is. 1867 óta számottevő művelődést tudunk a három hegy és a négy folyó völgyében kifejleszteni és nekünk szent kötelességünk, hogy ezt a műveltséget a következő nemzedékre átszarmaztassuk. Nem szabad, hogy ugyanaz a történeti felelősség súlyosodjék a mi szerencsétlen generációnkra, amely felelősség alól a mohácsi vész nemzedékét fölmenteni nem lehet.

1922.

Beszédei stb. 64. l.

Az emberi kicsinység érzése különösen két esetben vesz erőt rajtunk: ha az elemekkel, a természeti erőkkel állunk szemben, tengeri viharban, vagy tűzhányó kitörését szemlélve, vagy hogyha - hatalmon vagyunk. Gyakran gyötör a gondolat, hogy egy végenyészet szélére került ország bízza rám immár nyolc éven át az egyedül megmaradt kincsét: művelődését.

1929.

Jöjjetek stb. 15. l.

Küzdöttem a kulturális gondolatért, küzdöttem azért, hogy a nemzet minél szélesebb rétegeit hassa át a végzetszerű meggyőződés, hogy lenni vagy nem lenni és művelődni nálunk teljesen egyértelmű.

1928.

Küzdelmek könyve. XI. l.

Gyakran gyötör a történeti felelősség tudata, kínoz az a gondolat, hogyha nem lenne elég szuggesztív erőm arra, hogy a közvéleményt a kultúra érdekében hozott áldozatok szükségességéről meggyőzzem, akkor minden igyekezetem ellenére is egyik oka leszek a nemzet elkerülhetetlen sorvadásának.

1928.

Küzdelmek könyve. XIII. l.

(A KULTÚRPOLITIKA A JÖVENDŐ GENERÁCIÓNAK DOLGOZIK.)

A kultúrpolitika a pillanatnyi változásoktól való bizonyos függetlenséget kíván meg. Ezt hosszúlejáratú váltóhoz hasonlítjuk és lényege főleg azáltal van meghatározva, hogy mindig a jövő generáció számára dolgozik.

1925.

Beszédei stb. 218. l.

A kultúrpolitika hosszúlejáratú váltó, a kultúrpolitika sajátságos neme a politikának, ahol hosszú ideig büntetlenül lehet komoly hibákat elkövetni.

1925.

Beszédei stb. 542. l.

A kultúrpolitika terén soká lehet büntetlenül mulasztani, mert a bajok csak tíz-tizenöt év múlva mutatkoznak, de akkor aztán irreparábilisak és a hibát csak egy nemzedék múlva lehetne nagynehezen megkorigálni. A kultúrpolitikának tehát mindig jó tizenöt esztendővel előre kell dolgoznia. Innen van, hogy ez olyan rendkívül nehéz és valósággal komikus, hogy éppen a kultúrpolitikához akar mindenki érteni és hozzászólni.

1925.

Beszédei stb. 638. l.

A kultúrpolitika hosszú lejáratú váltó. Ha az adópolitika vagy a közgazdasági politika rossz, a bajok rögtön jelentkeznek és megmozdul a nemzeti társadalom és javítani kell a hibás politikán. A kultúrpolitika terén nagyon sokáig lehet észrevétlenül vétkezni, de amikor az új nemzedék felnőtt, akkor az elkövetett hibákon, bajokon javítani, segíteni már nem lehet.

1926.

Beszédei stb. 318. l.

Nekünk olyan nemzedéket kell ma felnevelnünk, amely húsz év múlva meg fogja állani a versenyt az akkori más nemzetek generációival. És én kérdezem, hogyha a német, az osztrák vagy a körülöttünk levő államok népiskolái majd ontják a nyolcosztályon át tanult intelligensebb tömegeket, vajjon akkor meg fognak-e tudni állani a magyar dolgozó tömegek a maguk csekélyebb intelligenciájával a tanultabb külföldi nemzetek munkástömegeinek versenyében?

1926.

Beszédei stb. 318. l.

(KULTÚRDEFETIZMUS.)

A kultúra feleslegességének, luxus mivoltának gondolata s ezen túlmenőleg a kultúrgyűlölet időnként fellobog, öntudatosan és öntudatlanul s a legkülönfélébb formákban. A kiegyezés korának parlamenti tárgyalásairól is fájdalmas példákat lehet erre idézni. Most a világválságban megint nagy a lelki zűrzavar, sok a meg nem fontolt beszéd, szenvedélytől fűtött kijelentés s ilyen atmoszférában kétszeresen óvakodnunk kell, hogy veszedelmes gátszakadás ne következzen be, hogy romboló áradat be ne törhessen a magyar művelődésnek virágos kertjeibe, amely téren egyedül van még virágzó élet ebben az országban.

1930.

Világválságban. 361. l.

A francia közélet vezető emberei pár nappal ezelőtt kivonultak Saint-Diébe, hogy emléktáblával jelöljék meg a Ferry-nemzetség családi házát. Herriot kultuszminiszteren kívül beszélt a francia szenátus és a képviselőház elnöke. A kamarai elnök beszédében a nemzeteket két csoportra osztotta: az előörs-nemzetekre, amelyek szellemi téren vezetnek és az elmaradott nemzetekre. Hogy Franciaország az élen van, abban nagy része volt Jules Ferry munkájának. Mi, akik a magyar nemzet kulturális felsőbbiségéért küzdünk Európa keletén, azt akarjuk, hogy amint a múltban előörs voltunk a török barbarizmus elleni küzdelmekben, azonképpen ma szellemi téren is megmaradjunk az előörs-nemzetek között. Akik a kultúrdefetizmus hívei, azok beletörődnek abba, hogy a francia kamara elnökének megkülönböztetése szerint lassanként az elmaradt népek közé soroljanak be bennünket.

1927.

Neonacionalizmus. 48. l.

Egyik szomorú tünete közéletünknek, hogy bizony elég sok olyan gazdasági tényező, akinek a maga működése terén a többtermelés megvalósítása nem sikerül, e gazdasági balsikereire gyógyírt a szellemi kevesebbtermeléstől vár.

1929.

Jöjjetek stb. 10. l.

Hanyatló korokban egyes emberek egészen jóhiszeműen, ösztönszerűen éppen azoknak a tényezőknek mennek neki, amelyek a pozitív gondolatot képviselik, amelyek a hanyatlás továbbterjedésének gátjai. Minthogy pedig a kultúrában rejlik a záloga annak, hogy még a legnagyobb katasztrófák után is új élet és új fejlődés sarjadhat, azért a hanyatló korok szükségképpen kultúrellenesek és akiknek lelkén a hanyatló korok szelleme igazában erőt vesz, azok a világtörténelem tanúsága szerint egyenesen rohamokra indulnak a műveltséggel szemben.

1930.

Világválságban. 31. l.

A társadalmi jelenségek terén a luxuspont nem olyan fixpont, mint a természeti világban a hőmérőn a fagypont. A luxuspont a népek gazdagodásával emelkedik, szegényedésével esik, s

így leromlott nemzeteknél sok minden a luxuspontra fölé kerül, fényűzéssé válik, ami korábban szellemi, kulturális szükséglet volt s más, szerencsésebb nemzeteknél az ma is. Nekünk magyaroknak művelődési téren a luxuspontra megállapításában nagyon óvatosságnak kell lennünk. Eppen nekünk magyaroknak nem szabad megengednünk, hogy kultúránk összezsugorodjék. Hiszen jogcímünket hazánk területi épségének helyreállítására is kiválóképpen arra alapítjuk, hogy mi nagyobb és értékesebb kultúrát tudunk ezen a helyen kifejteni, mint azok a népek és államok, melyeket az Entente a mi rovásunkra területileg és népességben nálunk mesterségesen nagyobbá tett. Ha pedig parasztállammá fejlődnénk vissza, amit egyesek jelszóként elég meggondolatlanul hangoztatnak, ha Liszt, Munkácsi és Eötvös hazája megszűnnék a kultúra számottevő tényezője lenni, akkor megdőlné a belső jogosultsága annak, hogy Európa közepén önálló nemzeti létet folytathassunk.

1920.

Beszédei stb. 32. l.

Az ország kétharmadrészének elvesztése átmenetileg szükségessé tette a numerus clausust. Hangsúlyozom, hogy ettől a mesterséges eszközöktől túlsokat várni nem szabad és én, aki vállalom a numerus clausus ideiglenes fenntartásának felelősségét és ódiáját, óva intek mindenkit attól, hogy az értelmi proletariátus jelszavától magunkat elvakítani engedjük és alapján maradjunk meg Széchenyi tanításának nagy igazságánál és alapján, aki a nemzetek erejét a kebelükben élő kiművelt emberfők számával mérte.

1927.

Neonacionalizmus. 46. l.

Nem megy-e szimbólum számba lebontott régi Nemzeti Színházunk üresen tátongó, óriási telke ott a Múzeum-körút és a Rákóczi-út sarkán? Nem szimbóluma-e ez annak, hogy közművelődésünkben az utóbbi évek nagy erőfeszítései után még ma is van kultúrpolitikai téren sok, igen sok üres telek?

1928.

Neonacionalizmus. 182. l.

A kultúra katasztrófája nem úgy következik be, mint midőn a bolthajtás nagy robajjal egyszerre beszakad; hasonló az a természet őszi elhalásához, midőn levél levél után lassanként hullik el. A magyar művelődés fájának ez a levélhullása sajnos folyik.

1923.

Beszédei stb. 255. l.

(A KULTÚRPOLITIKA ANYAGI ESZKÖZEI.)

Aminő arányban növeli a politikai és gazdasági világválság fokozódó kiélesedése a kultúra jelentőségét, ugyanolyan arányban válik nehezebbé azoknak a gazdasági eszközöknek előteremtése, amelyek a művelődés fejlesztéséhez vagy legalább megmentéséhez szükségesek.

1930.

Világválságban. 11. l.

Míg a közgazdasági és szociálpolitikában óriási összegeket kell mozgásba hozni, hogy számottevő eredményeket érhessünk el, addig a kultúrpolitikában aránylag kisebb pénzügyi erővel is nagy dolgokat lehet művelni. Olyan a kultúrpolitika, mint a nemesített vetőmag: a kalászában rengeteg az új mag szem.

1926.

Beszédei stb. 674. l.

Az ilyen szegény országban minimális áldozattal maximális eredményeket kell elérni. E szemszögből nézve a dolgot, jogosult nagy összegek kiadása is akkor, ha ez még nagyobb eredményekhez vezet.

1928.

Küzdelmek könyve. 210. l.

Ha van valami érdemem a nemzeti ügy körül, akkor ez az, hogy a nagyvonalú takarékoság szükségessége idején áttörhetetlen gátat tudtam emelni az ellen, hogy a kicsinyes takarékoság be ne törjön a magyar művelődés kertjébe, hol épp a legkényesebb virágokat tarolta volna le.

1928.

Neonacionalizmus. 161. l.

(KULTÚRPOLITIKAI CÉLKITŰZÉS.)

Kultúrpolitikámnak két vezető motívuma: emelni a magyar tömegek művelődési szintjét, erkölcsi és szellemi belértékét, fajsúlyát és ennek a műveltebb nemzetnek olyan vezetőket adni, akiknek a méretei megütik az európai dimenziókat, akiket a nemzet minden téren bizalommal és a siker reményével követhet.

1926.

Beszéde stb. 332. l.

Igenis akarjuk, hogy duzzadjon, feszüljön a magyar izom, de óriási naivitás lenne azt hinni, hogy pusztá izommal és ököllel fel lehet venni a versenyt az alkotásnak és a rombolásnak azon gépeivel és szerszámaival, amelyek lenyűgözve a természet energiáit, a tudás révén meghatványozzák a pusztá fizikai erőt.

1926.

Beszédei stb. 212. l.

Az emberi természet kettőssége, testi és szellemi törekvéseinek párhuzamossága arra kényszerít bennünket, hogy mindkét dolgot egyidejűleg műveljük: a magyar földet is, a magyar lelkeket is.

1929.

Jöjjetek stb. 13. l.

Kultúrpolitikánk csak akkor lehet sikeres, ha kultúrfölényünk fenntartását az egész ország a maga nagy szent ügyének vallja és a nemzeti közhelyeslés lendítőkerekeit a nagy műszolgálatába állítja.

1926.

Beszédei stb. 492. l.

(NÉPMŰVELÉS ÉS MAGAS MŰVELTSÉG.)

Szinte általános világjelenség ma a kultúrдемagogia, amely a magas műveltség érdekében álló intézkedéseket szembeállítja a népművelés fejlesztésével, az előbbi pártfogolásának még a létjogosultságát is kétségbevonva. Ezzel szemben a felelősségük tudatában lévő kultuszminiszterek a két irány párhuzamosságáért küzdenek és a magas műveltséget s a népműveltséget egyaránt igyekeznek emelni. Merném mondani, hogy világjelenség a kultuszminiszterek küzdelme a kultúrдемagogiával szemben. A kultúrdefetizmus ellenben egy kisebb magyar kör specialitása, mert sem a külföldi parlamentek vitáiban, sem a külföldi sajtóban nem igen találtam arra példát, hogy a nemzetek a közművelődési célokra felhasznált összegeket sokalták volna; ellenkezőleg, a hadügyi büdzsék tárgyalásánál rendszeren a katonai kiadások mérséklését és a kulturális kiadások emelését követelik. Nálunk minden jó magyar ember a nemzeti hadsereg céljaira szívesen áldozna, de ezt, sajnos, nem engedi Trianon. Annál sajnálatosabb, hogy mégis akadnak kultúrdefetisták, akik kényszerű katonai leszerelésünk után önkéntes kulturális leszerelést sürgetnek.

1927.

Neonacionalizmus. 66. l.

Én avval a demagogikus szembeállítással, hogy: népiskola vagy egyetem, egy más formulát állítok, hogy t. i. népművelés és magas kultúra egyaránt. Mert amint súlyt helyezek arra és amint tettekkel is tanujelét adtam annak, hogy a népoktatást, a polgári oktatást emelni akarom, éppen annyira kell hangsúlyoznom azt, hogy egy nemzetnek, hogy prosperálni tudjon, szüksége van három-négyezer európai színvonalon álló szakemberre, mert különben hasztalan fordítunk beruházásokra nagy összegeket, hiányozni fognak azok a szakemberek, akik ezeket az összegeket célirányosan fel tudják használni. Ha tehát mi azt akarjuk, hogy itt, Európa belvárosában, ahol a mi hazánk van, a kultúrnemzetek között és velünk a kultúrversenyt fölvetett szomszédállamok között sikeresen meg tudjunk állani, feltétlenül kell, hogy három-négyezer olyan szakemberrel rendelkezünk belátható időn belül minden téren, akik azután minden irányban sikeresen képviselői lehessenek az adminisztrációnak és minden irányú társadalmi és gazdasági kezdeményezésnek.

1926.

Beszédei stb. 567. l.

Vétek szembeállítani azt a két szempontot, hogy mit teszünk a tömegek műveléséért és mit teszünk a magas kultúrának a fejlesztéséért, mert hogyha a magas kultúrának laboratóriumaiban Magyarországon megáll a munka, akkor az a magyar néptanító is kint a falun és tanyán csak idegen műveltségnek lehet utazóügynöke, de semmi esetre sem terjeszti azt a művelődést, amelytől évezredes nemzetünknek egy második évezredét is várjuk.

1925.

Beszédei stb. 427. l.

A nemzeteknek kulturális téren kettőre van szükségük. Egyfelől emelni kell a nagy tömegeknek művelődési fajsúlyát, másfelől gondoskodni kell arról, hogy üvegházakban a magas kultúra nemes virágait és gyümölcseit termesszék. Hiszen a nemzetek közös kulturális munkájában csak szépirodalmunk, művészetünk és tudományosságunk révén vehetünk részt s

észrevenni és megbecsülni bennünket a népek nagy családjában csak akkor fognak, itthon pedig találmányok és felfedezések csak akkor lesznek, új igazságokat csak akkor látunk meg, ha a magas kultúrának is meg tudjuk teremteni a fejlődéséhez szükséges különleges előfeltételeket.

1925.

Beszédei stb. 276. l.

Ne felejtünk el egy igazságot: ars una, a magyar művelődés egy, ennek egyes tagozatai között ellentétet konstruálni vétek és bűn.

1924.

Beszédei stb. 409. l.

Azok az orvosok, akik százezreket beoltanak himlő ellen, jóltevői az emberiségnek; de hogy az orvosok százezreket, milliókat beolthassanak egy rettenetes kór, a feketehimlő ellen, ahhoz kell, hogy tudományos laboratóriumokban előállítsák azt a szérumot, mely az oltás céljából szükséges. Így van ez a kultúrpolitika terén is. Ahhoz, hogy a magyar néptanító igazi magyar kultúrát vihessen be népünk milliói közé, kell, hogy a magyar kutatóintézetekben és könyvtárakban, a magyar laboratóriumokban és klinikákban komoly, tudományos munka folyjék.

1922.

Beszédei stb. 75. l.

Tudományfejlesztés és tudományterjesztés a két nagy feladat és súlyosan vétkezik a magyar kultúra nagy érdekei ellen, aki ellentétet igyekszik e két feladat között konstruálni, mert ha a magyar kultúra nagy műhelyeiben megszűnnék a tudományos termelés, akkor nem lenne odakint mit népszerűsíteni, vagy csak idegen kultúrát hordhatnánk széjjel és ezzel kiforgatnánk eredetiségéből a magyar nép lelkét.

1923.

Beszédei stb. 582. l.

Aki népoktatást szervez, az szórja bőven a művelődés magvát a nép széles rétegeinek televény földjébe, mint a magyar magvető. Aki tudósnevelés körül törődik, az legyen orchidea-kertész, foglalkozzék minden cseréppel külön-külön.

1917.

Beszédei stb. 10. l.

(ELMÉLET ÉS GYAKORLAT.)

Óriási hiba az elméletnek szembeállítása a gyakorlattal, mert ha valamely elmélet nem válik be a gyakorlatban, az nem azt jelenti, hogy elméletre nincs szükség, hanem vagy azt, hogy az elmélet rossz, vagy azt, hogy a szerencsétlen kísérletező, aki azt alkalmazni akarja, nem teoretikus, hanem impraktikus ember. Viszont a gyakorlat, amely nem nyugszik megfelelő elméleti alapon, üres rutinná válik és legritkább esetben emelkedik csak a puszta mesterség fölé. Elmélet és gyakorlat között nincsen ellentét. Ellenkezőleg. Ma már az újabb fejlődés éppen odairányul, hogy a tudományt a termelés szolgálatába állítsa.

1926.

Beszédei stb. 150. l.

Ma már a gyakorlati emberek is egészen tisztán látják, hogy megszűnt az ellentét az elmélet és gyakorlat között. Ma már mindenki tudja, hogy az elméleti munka a nagy alapvetés, amelyen a gyakorlati megoldásokat fájdalmas csalódások kockázata nélkül meg lehet kísérelni.

1931.

Utolsó akkordok. 170. l.

(AZ ISKOLA NEVELJEN AZ ÉLETRE.)

Mindent elkövetek, hogy iskolarendszerünket úgy alakítsam át, hogy a korábban túltengő elméleti irányt az élet nagy szükségleteivel számoló gyakorlati tendencia váltsa fel. Én jól tudom azt, és e részben ne akarjanak kitanítani engem, hogy ezzel sok szépség, sőt tovább megyek, sok vonzó nemzeti tulajdonságunk is veszendőbe mehet, de amikor egy társadalmi osztály akkora megélhetési krízisben vergődik, mint Trianon után a magyar intelligencia, akkor a kultuszminiszternek nincs joga esztétizálni, hanem azt kell nyújtania a jövő nemzedéknek, amire majd az életben szüksége lesz.

1930.

Világválságban. 26. l.

Intelligenciánk megszületett gyermekeit nem a hivatalra, hanem az életre kell nevelni.

1930.

Világválságban. 26. l.

(NÉPMŰVELÉS.)

A népművelés legalább is annyira gazdasági kérdés, mint amilyen mértékben egyúttal erkölcsi, nemzeti és kulturális ügy, hiszen gazdasági életünk a tőke hiánya és drágasága mellett főképpen azzal a bajjal küszködik, hogy a munkateljesítmény nálunk viszonylag csekélyebb. És itt nem is annyira a munkakedv, a kötelességérzés bizonyos hiányában, tehát nem erkölcsi téren van baj, mint inkább kulturális téren, a hozzáértés és a belátás bizonyos hiányában. Pedig itt circulus vitiosusról van szó; mindjárt nagyobb munkabéreket fizethet a vállalkozó, mihelyt nagyobb a munkateljesítmény, ez pedig csak erkölcsi és értelmi kultúrával érhető el.

1928.

Neonacionalizmus. 133. l.

A pusztán írnivaló tudás félműveltség, a szó legrosszabb értelmében. Talán rosszabb a teljes tudatlanságnál. A modern népművelés az elemi ismeretek alapján és azoknak a fölhasználásával mindenhol igyekszik elmélyíteni a tömegek erkölcsi és kulturális értékét.

1926.

Beszédei stb. 331. l.

A politikai demokráciát, hogy katasztrófába ne sodorjon, meg kell előznie a kulturális demokráciának, az egész népies népművelés szélesebbkörű kiépítésének.

1926.

Beszédei stb. 331. l.

A politikai demokrácia nem lehet üdvös egy nemzetre akkor, ha a kultúrdemokrácia nem készíti elő.

1926.

Beszédei stb. 365. l.

Nincs időnk, mert végzetes volna, ha a politikai jogok szélsőséges kiterjesztésének szükségessége kellőképpen át nem művelt magyar tömegeket találna és 1918. és 19. mintájára lelketlen demagógok megint szétilálnának mindent, amit becsületes konzervatív magyar férfiak vezetése alatt a magyar nemzet munkás milliói arcuk verejtékével felépítettek.

1928.

Küzdelmek könyve. 170. l.

Műveltség nélkül elképzelhetetlen a gazdasági siker. Gazdasági sikertelenségeink jórészt két okra vezethetők vissza. A gazdasági helyzet megítélésénél, az üzleti lehetőségek felismerésénél, a vállalatok elgondolásánál, megkoncipiálásánál, megszervezésénél, irányításánál és vezetésénél nálunk sokszor hiányzik a nyugateurópai és amerikai tapasztaltsággal, rutinnal és tudással párhuzamba állítható szakismeret. Az anyagi kivitelben pedig a dolgozó magyar tömegek önhibájukon kívül nincsenek azon az értelmi színvonalon, mint a munkásság tőlünk

nyugatra, amelynek teljesítményeivel nekünk mégis csak tartanunk kell a versenyt. Ha e kettős kulturális inferioritás helyzetéből hatalmas erőfeszítésekkel ki nem ragadjuk magunkat, akkor a gazdasági versenyben elbuktunk.

1928.

Küzdelmek könyve. XII. l.

Hogy a legnemesebb indoktól vezetett népies közgazdasági politika igen sok esetben nem éri el a célját, annak főoka rendszerint abban rejlik, hogy azok, akiken segíteni akar, nem szereznek tudomást a számukra nyújtott kedvezményekről. Mentől bonyolultabbá válik a modern gazdasági élet, annál nagyobbak azok a veszedelmek, főleg kizsákmányolási lehetőségek, melyek a tanulatlan, a tájékozatlan embert fenyegetik. A saját kárán tanulás ezen a téren drága autodidaxis.

1918.

Beszédei stb. 343. l.

Ma a mezőgazdaság s az ipar olyan komplikálttá vált, hogy itt az egyes termelési ágak ismereteinek elsajátításához, sőt még a napszámosmunkák megfelelő végzéséhez is megfelelő nagyobb intelligencia kell. Ha majd itt állunk húsz év múlva műveletlen magyar munkástömegekkel a külföldi művelt munkástömegekkel való versenyben, akkor a magyar közgazdaság ebben a versenyben reménytelenül elbukik.

1926.

Beszédei stb. 318. l.

Emelni kell a magyar dolgozó tömegek értelmi színvonalát, ma még sokkal inkább, mint a múlt század kilencvenes éveinek az elején és szisztematikusan nevelni kell minden téren esőrangú szakembereket, akiknek az a hivatásuk, hogy közgazdasági vezérkara legyenek a magyar termelésnek.

1926.

Beszédei stb. 329. l.

Az alföldi magyarság értelmi szintjének nagyarányú megemelésében látom a neonacionalizmusnak - amelyet hirdetek - egyik legnagyobb feladatát.

1927.

Neonacionalizmus. 164. l.

Gondolja csak át mentül több szülő, mi lenne ebben az országban, ha nemcsak újabb első osztályokat nem tudnánk a középiskolákba beállítani, hanem a meglevő középiskolák számát is apasztani kellene és a szülők ott szorongatnák a kezükben annak a kis matrózruhas emberkének a kezét, akit az apja be akart iratni az iskolába, de visszautasították, s most nem érti apjának ingerült elkeseredését, pedig hát arról van szó, hogy azt a nagy hajtókarikát, amit életnek neveznek, ő nem hajthatja tovább, mint szerencsés társai kint a játszótéren a játékkarikát.

1930.

Világválságban. 227. l.

A világpolitika fejlődése egyik oldalon a diktatúrák, a másik oldalon a teljes demokráciák felé tendál és ebben a világkörnyezetben él a magyar nemzet is. Tervszerű népművelési akcióval azon kell tehát dolgoznunk, hogy politikai életünknek bárminő alakulása ne találja a magyar népet lelkiileg készületlenül.

1928.

Küzdelmek könyve. 164. l.

Nagy adag naivitás kell ahhoz, hogy elhiggyük, hogy lefegyverzetten és nyílt határainkkal mi azt tehetjük, amit akarunk és alacsonyabb színvonalon tarthatjuk saját tömegeinket, megmaradhatunk a mostani népiskolai tankötelezettség mellett akkor, amikor Ausztriában, Csehszlovákiában és Romániában kiterjesztették a tankötelezettség időtartamát. Sokszor elszomorodom, mikor itt még magyarázgatnom és bizonyítgatnom kell olyan dolgokat, amelyek máshol majdnem mindenütt maguktól értetődnek.

1928.

Küzdelmek könyve. 163. l.

Amint a korábbi századok kiforrták a minapi népiskolai tankötelezettséget, azonképpen a sokkal gazdagabbá és sokszerűbbé vált modern élet belső szükségességgel kényszeríti ki a továbbképző tankötelezettség kifejlesztését.

1923.

Beszédei stb. 580. l.

Közvélemény kell hozzá, hogy a takarékoság mezébe burkolódzó irigység, amely a magyar gyermekektől sajnálja a pénzt, terveinket keresztül ne húzza.

1928.

Küzdelmek könyve. 73. l.

Az a felelős miniszter, aki még a gyermekeiben megnyilatkozó reményt is el akarná venni a középosztálytól, nagy bűnt követne el a nemzet ellen.

1927.

Neonacionalizmus. 43. l.

(A GYERMEK.)

Mentül műveltebb, civilizáltabb és erkölcsösebb egy nemzet, annál jobb dolga van annál a nemzetnél a gyermeknek. Ez a nemzetek kultúrfokának az én meggyőződésem szerint az első fokmérője.

1926.

Beszédei stb. 316. l.

Teljesen elhibázott az az ideál, mely csak abban látja a gyermek kiválóságát, hogy nyugodtan ül meg a maga helyén s amely elítéli a túlradó gyermeki temperamentum élénkségét és természetes vágyát aziránt, hogy a maga csekély örömeit, játékosságát elengedhetetlenül kielégítse. Mert az ilyen gyermekben túlpezseg az életerő, ezek a gyermekek azok, kik az élet nagy vizsgáján be fognak válni és én a magyar oktatótól, kezdve a kis óvónőn fel az egyetemi tanárig, megkövetelek egyet: ne csak tanítsa, hanem szeresse a magyar gyermeket.

1926.

Beszédei stb. 317. l.

Nem egyedüli kötelessége a gyermeknek az, hogy tanuljon. Én tanuló és szorgalmas, de a mellett játékos magyar gyermeket akarok. Mert csak játékos, eleven magyar gyermekből lehet derűs, dolgos magyar férfi, aki vállalkozását s az élet nagy kötelességeit emelt fővel, mosolyogva és nem elkeseredéssel vállalja.

1926.

Beszédei stb. 316. l.

Minden absztrakt tudás közvetítésénél sokkalta fontosabb az, hogy a szülői ház és az iskola a fiatalságban a kötelességérzetet, a belső energiát és az akaraterőt ápolja és fejlessze ki.

1928.

Neonacionalizmus. 174. l.

(NŐNEVELÉS.)

Ha a magyar hitvesek és a magyar anyák nevelését tervszerű és iskolai ügyünk minden tagozatára, minden fajtájára kiterjedő egységes nőnevelési reform révén előrevisszük, ezzel nemcsak a női társadalom érdekeit szolgáljuk, hanem előmozdítjuk a magyar nemzetnek belső, kedélybeli, erkölcsi megújhodását, ami nemzeti feltámadásunknak nélkülözhetetlen előfeltétele.

1924.

Beszédei stb. 46. l.

A lét és nemlét határán állunk és abban a nagyszerű erőfeszítésben, melyet a magyar nemzetnek a megélhetésért kell tennie, nem nélkülözhetjük a nemzet felének, négy millió magyar asszonynak szellemi tőkéjét.

1925.

Beszédei stb. 466. l.

(TESTNEVELÉS.)

Egy lefegyverzett népet különben is az a veszedelem fenyegeti, hogy férfias keménységét idők folyamán elveszíti, ezért a Trianon utáni magyar kultúrpolitikának a testnevelés sokkal fontosabb és lényegesebb eleme, mint a kiegyezés korában volt.

1930.

Világválságban. 16. l.

Sokan csodálkoznak azon, hogyan van az, hogy a világháború óta majdnem elementáris erővel fordul a nemzetek ösztönszerű érdeklődése különösen a sportok felé. Életösztöne ez az életképes fajoknak, amelyek nem akarnak elsorvadni, amelyek magukat restaurálni, rekonstruálni akarják nemcsak közgazdaságilag, hanem vérben, idegben és izomban is.

1930.

Világválságban. 313. l.

(TUDOMÁNY, KUTATÁS.)

Jókai Mór egyik csodálatos regényében, a »Jövő század regényé«-ben, úgyszólván meglátta mindazokat a találmányokat, amelyek azután bekövetkeztek és az ő csodálatos fajszeretetével odaállított egy lángelméjű magyar embert, Tatrangi Dávidot, aki a maga nagy találmányaival nagyra tette a magyar nemzetet. Sokan, akik a »Jövő század regényé«-t lapozgatják, azt mondják, hogy Jókainak ez az előrelátása a találmányok terén bevált, de Tatrangi Dávid nem született meg. Tévedés, megszületett és köztünk él, ez a Tatrangi Dávid a magyar kultúra, a magyar tudományosság és ettől a magyar kultúrától, ettől a magyar tudományosságtól - és talán ebben a pillanatban főleg ettől - várhatjuk az ország feltámadását.

1925.

Beszédei stb. 536. l.

A valódi tudományosság melegházi növény, amelynek szüksége van a nemzet szeretetének melegére.

1925.

Beszédei stb. 523. l.

Akárhogy forgatjuk a kérdést: a magas műveltség, a tudomány, az irodalom és a művészet nem mezei virág, hanem üvegházi növény, amely csak akkor virul, ha tisztos megélhetésnek magasabb hőmérséklete veszi körül és nem hervasztja el a szegénység, a nyomor dermedtő fagya.

1928.

Küzdelmek könyve. 105. l.

Ebben az országban sokat eltaktikáztak kulturális téren is. Azt hiszem, hogy éppen a magas kultúra túl szent, túl nagy dolog ahhoz, hogy ezt taktikázásra lehetne felhasználni.

1925.

Beszédei stb. 520. l.

Egy nemzet nagy csak akkor lehet, ha kebelében önálló kutatás folyik. Ezért a nemzetek életében döntő jelentősége van annak, van-e ott tudománypolitika, igen vagy nem.

1932.

Utolsó akkordok. 191. l.

Kisebb baj, ha olyan kutatás folyt, amelyet nem követ könyv, mint ha olyan könyv jelenik meg, amelyet nem előz meg kutatás.

1928.

Küzdelmek könyve. 241. l.

Mi magyarok csak olyan téren vállalkozhatunk kutatóintézetek létesítésére, amelyen vagy területünkől, vagy klímánkból, vagy egyéb viszonyainkból kifolyó valami olyan specifikumunk van, amilyennel más nemzetek nem rendelkeznek.

1926.

Beszédei stb. 152. l.

Ez a tiszai egyetem itt ebben a nagy alföldi metropolisban csak akkor fog hivatásának megfelelni és csak akkor illeszkedik be, mint nélkülözhetetlen szerv a nemzet organizmusába, ha az egyetemi gondolat leglényegesebb mozzanatát: a kutatást egyesíteni tudja az alföldi gondolattal, ha kutatásainak tárgyát lehetőleg úgy választja meg, hogy a megoldáshoz közelebb hozza az Alföld speciális nagy problémáit.

1930.

Világválságban. 281. l.

A tudománypolitika terén is vannak divatok, melyek elől teljesen elzárkózni alig lehet.

1927.

Beszédei stb. 200. l.

A természettudományok beható művelése ma vezérgondolat az emberiség kultúrpolitikájában. Nekünk magyaroknak is meg kell értenünk az idők jelét s ehhez képest kell beállítanunk tudománypolitikánkat.

1926.

Beszédei stb. 163. l.

Az egységes kompozíció és művészi előadás elhanyagolása lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy még műveltebb köreink is elfordultak a tudományos olvasmányoktól.

1923.

Beszédei stb. 581. l.

Az álláspontoknak az emelkedettsége, a gondolkozásnak a kicsinyességtől való mentessége, az élet egy tisztább erkölcsi légkörben, ez az, ami az igazi tudós lényege, amire szüksége van.

1923.

Beszédei stb. 261. l.

Óriási különbség van főiskolai színvonalra emelt és főiskolai színvonalon álló, lényegükben szakiskolák és egy egyetemi fakultás között. Minden szakember meg fogja erősíteni azt, hogy a szakiskola még akkor is, ha főiskolai nivóra emelkedett, a maga részéről elsősorban és kiváltképpen csak az oktatás célját szolgálja, az egyetemenél azonban az oktatással párhuzamosan áll a kutatási szempont is.

1926.

Beszédei stb. 153. l.

Ha mi azt akarjuk, hogy legyen magyar mezőgazdasági tudomány, - és kell, hogy ezt akarjuk egy agrárállamban, - hogy legyen eredeti magyar mezőgazdasági gondolkozás, akkor nem érhetjük be olyan főiskolai színvonalon álló, de lényegében szakiskolával, amelynek hivatása a szakiskola természetéből kifolyólag elsősorban az, hogy oktasson, hanem e mellett okvetlenül kell egyetemi színvonalon álló mezőgazdasági főiskolát létesíteni és ha már ez megvan, akkor fenntartani, amelynek kötelessége azután, - és ezt számon fogom kérni - hogy a tanítás mellett a mezőgazdasági tudományok terén a kutatás nagy szempontját is érvényesítse.

1926.

Beszédei stb. 153. l.

A magyar tudásnak, a magyar technikának és közgazdasági kultúrájának diadalokra van szüksége és akkor nem lesz szükség numerus claususra, mert nem az eszkimók számát kell csökkenteni, hanem a fókák számát kell szaporítani. De ez a főkatenyésztés nem állami feladat, hiszen a nagy angol közgazdászok alig követeltek mást az államtól, mint hogy lehetőleg keveset avatkozzék bele a gazdasági életbe és lehetőleg ne zavarja annak folyását.

1928.

Küzdelmek könyve. 66. l.

(TÖRTÉNELEM.)

A történelem nem ismer azonosságokat, de ismer feltűnő és megkapó hasonlatosságokat. Szinte azt lehetne mondani, hogy a történet nagy hősköteménye egyes strófáinak is megvan a maguk refrain-je.

1926.

Beszédei stb. 306. l.

Ahhoz a szent tollhoz, amellyel a magyar történelem íródik, csak az nyúljon hozzá és csak annak van joga ahhoz is, hogy nemzetének fájdalmas igazságokat mondjon a szemébe, aki mélységesen szereti ezt a bűneiben és hibáiban is nagyszerű népet.

1929.

Jöjjetek stb. 17. l.

Eszem ágában sincs a történelmi kritika ellen fordulni, de a könyvek hosszú sorával lehetne kimutatni az apriorisztikus szándékot a kétely hintésére, ami a kritika mezében fellépő tudományos nihilizmus.

1928.

Küzdelmek könyve. 206. l.

Az ahistorikus radikalizmus ellen, mely a nemzetek egészségének egyik legveszedelmesebb ellensége, egyik leghathatósabb gyógyszer a történelmi érzék ápolása.

1922.

Beszédei stb. 53. l.

Aki ezredéves alkotmányunkhoz ragaszkodik, aki fel tudja fogni a jogfolytonosságnak, a politikai tradícióknak erkölcsi és gyakorlati jelentőségét, mint felfogja a világ első alkotmányos nemzete: az angol, - az sohasem szegődhet a társadalmi rendbontás, a mindent felforgatás vörös zászlaja alá. Valójában a történelem nem retrospektív, a multakba visszatekintő kíváncsiság csupán, hanem hatalmas erkölcsi erő, melynek ha ismerete és szeretete a lelkekből kivész, akkor a nemzet olyan, mint az emlékezőtehetségét veszített ember, aki nem okul, hanem oktalanul rohan a veszedelmekbe, a veszébe.

1920.

Beszédei stb. 37. l.

Soha irodalomra és tudományra olyan szent feladat nem várt, mint ma, nemzetünknek ebben a lelki válságában. Megmutatni nemzeti multunkban, nemzeti géniuszunkban az örök értékeket, ennek révén növelni az önbizalmat, az önmegbecsülést, figyelmeztetni a nemzeti hibákra, fejleszteni a nemzeti erényeket, saját értékének öntudatára ébreszteni a magyart: ez a szent feladat.

1923.

Beszédei stb. 73. l.

A magyar történelem a maga ihlető erejét akkor tudja napjainkban megint igazán kifejtetni, ha tudományának megadjuk a neki való szervezetet.

1917.

Beszédei stb. 7. l.

Ha a historikus csak kartársa számára ír, l'art pour l'art és szava nem hat el közvetlenül nemzetéhez, akkor tudománya halott, mert itt hiányzik a közvetítő a tudós és a haszonélvező közönség között. A historikus, miközben feltárja a legkeserűbb igazságokat, nemzetének moralistája, nevelője s így közvetlenül kell hogy ahhoz szóljon. Sohase feledkezzünk meg arról, hogy minden történelmi munka végcélja az emberiség, a nemzetek, a kimagasló egyéniségek és események történetének olyan világos, művészi előadása, hogy azt minden műveltebb ember ne csak megértse, hanem érdeklődéssel, élvezettel fogadja be lelkébe.

1923.

Beszédei stb. 72. l.

Nagyon könnyű összetéveszteni a történelmet a história mezében való politizálással és azért nagyon hasznos, ha a történelem művelői élesen megvonják azt a határvonalat, amelyen innét minden politikai mellétekintet nélkül tisztán tudományosan foglalkoznak vele és amelyen túl következik a históriának politikai hasznosítása.

1928.

Neonacionalizmus. 301. l.

A történelem szavahihetőségének érdekében még élesebben kell megvonni a határvonalat a história és a publicisztika között, mert a publicisztika már tollal űzött gyakorlati politika.

1928.

Neonacionalizmus. 305. l.

(TUDOMÁNYOS SZERVEZÉS.)

Kis nemzetnél aránylag keveset bízhatunk csak az egyéni iniciatívára és a társadalmi erőkre; az új tudományos nemzedéket tervszerűleg és organizatorikus úton kell biztosítanunk.

1925.

Beszédei stb. 222. l.

Az intézmények fejletlensége mellett lehetnek egyes tudósok, de nem lehet tudományosság.

1924.

Beszédei stb. 70. l.

Tévedés lenne azt hinni, hogy tudományos egyesület maga tudományt űzhet. A tudományos munka az egyén legszemélyesebb megnyilatkozása. Az egyesület csak kedvező előfeltételeket teremthet s egyik főfeladata, hogy szervezze a tudományos munkát. A nagyüzemek korát éljük anyagi és szellemi téren egyaránt. A történelem mezején is elmúlt a kaliforniai aranykeresés kora s bár az egyesek levéltári kutatása még vezethet időnként váratlan és tüneményes eredményekre, de általában ma már többeknek tervszerűen összefogott munkája szükséges annak az óriási adathalmaznak a kibányászásához, mely különösen az annyira szétágazó újkori történelem fölépítéséhez szükséges. A modern kor igényeinek és követeléseinek a forráskutatás terén az ilyen nagy tudományos kollektív vállalkozások felelnek meg, melyeknek eredménye hatalmas sorozatos kiadványokban ölt testet.

1918.

Beszédei stb. 16. l.

(TEHETSÉGÁPOLÁS, SZAKEMBERKÉPZÉS.)

Kimondhatatlanul tehetséges ez a mi fajunk, de kevés ország van széles e világon, ahol a tehetségek kedvezőtlenebb környezetben küzködtek, mint éppen minálunk. Hazánk a szellemi életében a tört oszlopok és a derékban ketté tört fák országa volt.

1926.

Beszédei stb. 310. l.

Egy időben divat volt a korán elhaltak sírját tört oszloppal jelölni meg. A magyar irodalmi és tudományos élet is tele van ilyen tört oszlopokkal, kedvezőtlen külső körülmények vagy belső állhatatlanság következtében kettészakadt pályákkal.

1925.

Beszédei stb. 280. l.

Akárhova fordulunk, azt látjuk, hogy óriási túltermelésünk van művelt emberekben. Ha azonban egy szakmára embert keresünk, ilyen felett nem rendelkezünk. Tagadhatatlanul 20-25 évvel ezelőtt követett kultúrpolitikánk hibája ez. Mert a kultúrpolitikusként a jövőbe kell tekinteni. Húsz-huszonöt évvel ezelőtt is számolni kellett volna a mai napnak szükségletével. Hányszor tapasztalhatjuk, hogyha egy nagy problémát felvet az élet, annak szakszerű megoldására nem állnak rendelkezésünkre azok a szakemberek, akik pedig az ügy érdekében feltétlenül szükségesek volnának.

1926.

Beszédei stb. 326. l.

Hiába alkotunk mi törvényeket, hiába dolgozunk mi ki végrehajtási utasításokat, minden azon múlik, hogy lesznek-e emberek, akik azt végre is tudják hajtani.

1924.

Beszédei stb. 511. l.

Elő kell segítenünk a szelekció érvényesülését, mert az a nemzet, mely nem képes tehetséges fiainak kifejlődését biztosítani és őket a nekik megfelelő helyre állítani, az a középszerűség kezén elcsúsz. Kényelmes optimizmus azt állítani, hogy az igazi tehetség magának úgyszólván utat tör. A legfinomabb, az üde, derűs tehetségek, a bájos alkotásoknak ezek a játékos hajlamú mesterei törnek le a legkönnyebben. De az erősek közül is hányan lobbannak el elkeseredésük tüzeiben meddőn, hányan válnak meghasonlásukban romboló tényezővé, kik alkotó munkára lettek volna képesek. És azok a szerencsések is, akik célhoz érnek, mennyi időt kénytelenek igazi hivatásuktól elvonni. Pedig ma már egy-egy tudományág annyira megduzzadt, hogy egész élet sem elég kimerítésére. Mindezeknek a bajoknak egyik legfőbb ellenszere a kiválasztásnak szervezése.

1917.

Beszédei stb. 8. l.

A tervszerű tudománypolitika nem érheti be a főiskolák puszta megszervezésével, hanem ügyelnie kell arra is, hogy a főiskolák azon kiváló növendékei, akikről joggal tételezhető fel, hogy az életben is lényegesen fölébe tudnak emelkedni az átlagnak, a megélhetés gondjaitól mentesítve, egész idejüket és egész munkaerejüket tanulmányaiknak szentelhessék.

1927.

Beszédei stb. 185. l.

Én is jól látom, hogy elszegényedett országnak vagyok a minisztere és hogy a külföldi ösztöndíjügyünk fenntartása igen komoly anyagi áldozatokat igényel. És ennek tudatában mégis felelősségem mellett állítom, hogy alig van pengő, amelyet előnyösebben használnánk fel, mint azokat a pengőket, amelyeket jól megválasztott külföldi ösztöndíjasainknak adunk.

1927.

Neonacionalizmus. 26. l.

A külföldi intézetekről és ösztöndíjakról szóló törvényjavaslatom tárgyalásának előestéjén nem átallok őszintén kimondani: lehet, hogy ez intézmények a leghasznosabb beruházásoknak fognak bizonyulni és kiszámíthatatlan előnyöket hoznak már 10-15 év múlva a magyar nemzetnek, de lehet az is, hogy haszontalanul kidobott nagy összegnek fognak bizonyulni abban az esetben, ha az ösztöndíjasok kiválasztásánál protekció és nem szelekció fog érvényesülni.

1927.

Neonacionalizmus. 28. l.

Húsz év kell ahhoz, hogy egy középiskolai reform kezdjen kihatni az életbe. Az a megnyugtató érzés tölt el, hogy ez a jövő nemzedék már nem fog marni azért, hogy a Collegium Hungaricumok és a külföldi ösztöndíjak szervezésével ezt a fejlődési folyamatot lehetővé tettük.

1930.

Világválságban. 85. l.

(KÜLFÖLDI KULTÚRKAPCSOLATOK.)

Veszedelemes önámítás, ha a számra nézve kisebb nemzetek azt képzelik, hogy ők a saját keblükben mindazokat a kultúrértékeket kitermelhetik, amelyek valamely modern nemzet szellemi életét kitöltik. Természetesen mindig ügyelni kell arra, hogy a külföldről behozott művelődési elemek az őseredetit el ne nyomják, az illető nép sajátos jellemvonásait el ne töröljék. Egy neme ez a kultúrpolitikai vegyészethetnek, amelynek üzése közben a hazai és külföldi művelődési elemeket egészséges arányban kell vegyíteniünk.

1930.

Világválságban. 111. l.

Még nagy nemzetek kulturális életének is megártott az, ha egyes időszakokban túltengő sovinizmusból vagy saját szellemi életük túlbecsülése következtében elzárkóztak a külfölddel szemben, a kis nemzetekre pedig egyenesen végzetes, ha izolálódnak a nagy kultúrnépekkel szemben s annak a tévhitnek adják oda magukat, hogy elzárkózottan valami egészen speciálisan nemzetit tudnak kiforrni. Viszont sajátos nemzeti bélyeg megőrzése a szellemi élet terén parancsoló szükség.

1927.

Beszédei stb. 185. l.

Kevésbé nagy és gazdag nemzetek a kulturális önállóságot csak nehezen küzdhetik ki és még nehezebben tarthatják fenn. Meg kell, hogy őrizték nemzeti sajátosságukat, másrészt pedig el kell kerülniök a szellemi izoláltságot.

1926.

Beszédei stb. 224. l.

Szükségünk van nyugati példákra, impulzusokra, ösztönzésekre, korszellem és irányok átvételére, hogy helyes irányban és gyorsabb ütemben haladhassunk.

1929.

Jöjjetek stb. 115. l.

A probléma Szent Istvántól Kazinczyn és Széchenyin át mind a mai napig állandóan az volt, hogy a magyar őseredetit és a nyugati kultúrbefolyást okos arányban kell keverni.

1929.

Jöjjetek stb. 117. l.

Amennyire az emberi előrelátás a jelen és a jövő ködén egyáltalában át tud hatni, fürkészve figyeljük, hogy a magyar őseredetit s a külföldi kultúrbehatást olyan arányban keverjük, hogy a kultúrpolitikai vegyészethet révén olyan új nemzedéket, olyan új intelligenciát neveljünk, mely a hazát éppen annyira szereti, mint a régi, de amelynek látköre szélesebb és szaktudása nagyobb.

1929.

Jöjjetek stb. 119. l.

Az idegen befolyásnak a sajátosan nemzetit elmosó, elhomályosító erejét azzal is igyekszünk ellensúlyozni, hogy nem akarunk többé egyetlen művelődés egyoldalú befolyása alá jutni, ellenkezőleg ösztöndíjasainkat szétszórjuk az egész világon.

1929.

Jöjjetek stb. 118. l.

Kis nép nemzeti és szellemi önállóságára mi sem veszedelmesebb, mint ha egyetlen külföldi kultúra egyoldalú uralma alá kerül.

1928.

Küzdelmek könyve. 234. l.

A külföldönlét csak kozmopolita-hajlandóságú egyéneket tántorít el a hazához való ragaszkodástól.

1926.

Beszédei stb. 187. l.

(SZELLEMI EGYÜTTMŰKÖDÉS.)

Akármennyire is indokolva van tisztán tárgyi szempontokból bizonyos népeknek szellemi együttműködése, ez csak ott lesz igazán hasznos, ahol a két népnek megvan az ehhez szükséges lelki predispozíciója, az animus cooperandi.

1930.

Világválságban. 207. l.

(MODERN NYELVTUDÁS.)

Egy nemzetközi tárgyalásnál a pillanat dönt, nemcsak az, hogy az érv megvan az agyban, hanem hogy jól formulázzuk-e. Megengedhetjük-e, hogy a mi tárgyalásainkon, vagy ha ide külföldi vendégek jönnek, a mi reprezentatív egyéniségeink nehezen fejezzék ki egyébként bőven meglévő gondolataikat. Ez erősítette meg bennem a meggyőződést, hogy az idegen nyelvek elsajátítására döntően szükség van.

1928.

Neonacionalizmus. 261. l.

Ezekre a kultúrákra (román és angolszász) azonban abszolút szükségünk van, ha az új helyzetben meg akarnak állni, ha azt akarjuk, hogy a vámügyi tárgyalások és egyéb tárgyalások ne járjanak ránk nézve veszedelmes kudarcokkal, amikor egyetlen tarifátételnél is több kárunk lehet, mint amennyibe egy egész egyetem kerül.

1928.

Neonacionalizmus. 261. l.

A külföldön való hatás szempontjából nem passzív, hanem aktív nyelvismeretre van szükség.

1927.

Neonacionalizmus. 22. l.

Középfokú iskoláink derék tanári karának egyrésze teljesen önhibáján kívül nem bírja és az eddigi rendszer mellett nem is bírhatja teljesen azokat a modern nyelveket, amelyeket az iskolában tanít. Innét van a középiskolai nyelvtanításnak aránylag csekély eredménye. Legelsőrendűbb szükséglet tehát, hogy angol-, francia-, német- és olaszszakos tanárainkat az illető országokban képezzük ki.

1927.

Neonacionalizmus. 22. l.

Bármennyire fáj is nekem, aki őszinte bámulója és művelője is vagyok a szellemi tudományoknak, de meg kell állapítanom, hogy a mi speciális helyzetünkben komoly hiba volt a holt nyelveknek bizonyos egyoldalú kultusza és a modern nyelvek elhanyagolása.

1926.

Beszédei stb. 322. l.

Az intelligencia körében modern nyelvek nélkül nincs boldogulás.

1930.

Világválságban. 26. l.

(KULTURÁLIS IGAZGATÁS.)

Életemnek egyik főtörekvése, hogy közéletünkben a tervszerűtlenség kiirtásán közreműködjem.

1928.

Küzdelmek könyve. 38. l.

A kulturális intézmények ugyanazt a szerepet játsszák a művelődési életben, mint a generátorok és áramfejlesztők a fizikai termelésben...

1930.

Világválságban. 16. l.

Mi magyarok talán az organizáció terén vagyunk a legsikertelenebbek és ennek oka az a katasztrofális balhit, hogy elég törvényt alkotni, elég részleteket rendelettel szabályozni, elég egy kisebb vagy nagyobb palotát emelni és már megszerveztük az intézményt. Pedig a súlypont egészen máson van. Szakszerűen képzett, ügyszerető emberekre van szükség; ez az élő leltár a lényeg, mert enélkül a törvény és rendelet csak sajtópapír, az intézmény palotáját pedig jobb lakásokká, boltokká vagy raktárakká átalakítani.

1928.

Küzdelmek könyve. 39. l.

A legutóbbi negyedszázad folyamán a tudományos élet régebben nem sejtett mértékben differenciálódott és a népek mindinkább érzik a nemzetközi szellemi együttműködés szükségét. A tudományosság méreteinek ez a megnövekedése adminisztrációjának tekintetében is fokozta az igényeket, melyeket csak magasabbrendű szervezet elégíthet ki. A kultuszminisztérium központi bürokráciája egymagában e feladatokkal nem birkózhatik meg. Tudósokból, kultúrpolitikusokból és adminisztratív erőkből alakuló kollegiális, korporatív szervekre van szükség, hogy a kultuszminisztérium hatékony felügyelete alatt önkormányzati úton lássák el a tudományos igazgatás magasabbrendű tennivalóit.

1926.

Beszédei stb. 190. l.

(ÖNKORMÁNYZAT.)

Rákfenéje a modern politikai életnek, hogy állami szervek, miniszter és hivatalnokok nagyon is sokat bíznak magukra, mikor vállalnak oly feladatokat, amelyek kívülálló elemek bevonása nélkül nem oldhatók meg jól. Kétségkívül nagy feladatok várnak a közoktatásügyi minisztériumra is és ha a közoktatásügyi miniszter székében valódi kultúrpolitikus és igazi modern ember ül, az az autonómiákat el fogja árasztani ösztönzéseivel, kínozni fogja kezdeményeivel; ellensúlyul azonban lenniök kell életképes önkormányzati testületeknek. Az autonómia és felügyelet mérkőzéséből, a miniszter, kultúrhatóság és tudósok kölcsönhatásából ösztönző, eleven erjedés áll elő, időnként összetűzések, sőt harcok is, de azok az élethez tartoznak, kellemetlenek talán az illetőknek, de ha nem fajulnak személyeskedéssé, rendszerint hozzájárulnak az eszmék tisztázásához.

1930.

Világválságban. 103. l.

Az egyetemek és a tudományos akadémiák fejlődése arra tanít bennünket, hogy a magas kultúra igazgatásának klasszikus formája nem a bürokrácia, hanem az autonómia, ami természetesen nem zárja ki azt, hogy erős egyéniségek az adott korlátokon belül is megtermékenyítő befolyást ne gyakoroljanak.

1925.

Beszédei stb. 221. l.

A tudomány birodalmában nem lehet bürokráciával és políciával dolgozni, hanem a szabad önkormányzat van helyén.

1930.

Világválságban. 100. l.

A szabadság nemcsak a tudományos kutatás, hanem a tudományos igazgatás sikerének is nélkülözhetetlen előfeltétele; a közigazgatási szabadság jogi formája pedig autonómia.

1922.

Beszédei stb. 116. l.

Igazi önkormányzati szellem csak abban az esetben fejlődik ki, ha az önkormányzati test szervezetébe és működésébe bevont szabad társadalmi elemeknek az a felemelő érzésük van, hogy őket nagyobb ügyek intézésére hívták meg és hogy ők nemcsak pusztá véleménynyilvánításra, hanem egyenesen döntésre, határozathozatalra nyertek jogot. Hogyha nincs igazi hatáskör, akkor a résztvevők csakhamar elvesztik munkakedvüket és a szervezet szétesik.

1930.

Világválságban. 107. l.

Olyan szervezetek, amelyeknek nincs érdemleges hatáskörük, amelyek csak véleményt mondhatnak és nem határozhatnak, igazi hatékony munkát ki nem fejthetnek.

1922.

Beszédei stb. 82. l.

Igazi jog, igazi önkormányzat csak a bíróilag garantált jog.

1927.

Neonacionalizmus. 29. l.